

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

K problematice toponym ve vybrané oblasti

Vypracovala: Kristina Divišová
Vedoucí práce: PhDr. Milena Nosková, Ph.D.

České Budějovice 2020

Poděkování

Především bych ráda poděkovala PhDr. Mileně Noskové, Ph.D., vedoucí bakalářské práce, za celkové vedení práce, rady, připomínky, trpělivost a čas, který mi při konzultacích věnovala. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Janu Knotkovi za čas, který mi věnoval při rozhovoru, a paní Ivetě Škodové za vypůjčení kronik města Hrotovice. Velký dík patří také paní archivářce Aleně Roškové a jejím věcným radám a tipům na online materiály.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....
Kristina Divišová

Anotace

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části jsou obsaženy obecné otázky dvou jazykovědných disciplín, a sice onomastiky a toponomastiky. Nejprve je práce zaměřena na charakteristiku onomastické disciplíny – její historii, členění na podobory či funkce. Podobně je zpracována i toponomastická disciplína, ve které je navíc pozornost věnována i vlastním jménům zeměpisným jako takovým. Praktická část je opět rozdělena do dvou částí, přičemž obě mají stejný cíl – zjistit vývoj toponym, zejména urbanonym, a alespoň okrajově na základě teorie proniknout do problematiky těchto oborů. První kapitola praktické části je zaměřena na malé město Hrotovice a druhá na město Třebíč. Pro zkoumání bylo využito starých map a kronik. V případě Hrotovic byla využita i metoda rozhovoru.

Klíčová slova: jazykověda, lexikologie, onomastika, toponomastika, toponymum, urbanonymum

Abstract

The bachelor thesis is divided into a theoretical part and a practical one. The theoretical part contains general questions of two linguistic disciplines – onomastics and toponomastics. At first, the thesis is based on the characteristics of the onomastic discipline, its history, division into subfields and its functions. The toponomastic discipline is elaborated in a similar way. In addition, attention is also paid to geographical proper nouns. The practical part is divided into two parts, both having the same goal – to pinpoint the development of toponyms, especially urbanonyms and, based on the theory, to perceive marginally the issues of these disciplines. The first chapter of the practical part is focused on the small town of Hrotovice and the second one on the town of Třebíč. Old maps as well as chronicles were used for the research. In the case of Hrotovice, the method of an interview was also used.

Key words: linguistics, lexicology, onomastics, toponomastics, toponym, urbanonym

Obsah

Úvod.....	8
I Teoretická část.....	9
1 Onomastika.....	9
1.1 Historie a současnost onomastiky.....	10
1.2 Apelativní a propriální sféra jazyka.....	12
1.3 Dělení onomastiky	12
1.3.1 Geonyma	13
1.3.1.1 Toponyma.....	14
1.3.1.2 Kosmonyma.....	14
1.3.2 Bionyma	15
1.3.2.1 Antroponyma.....	15
1.3.2.2 Zoonyma.....	16
1.3.2.3 Fotonyma.....	16
1.3.3 Chrématonyma	16
1.4 Funkce onomastiky	17
1.5 Komponenty onomastické práce.....	19
1.5.1 Materiálová báze	19
1.5.2 Prameny onymie.....	20
1.5.3 Teoretická východiska.....	20
2 Toponomastika	21
2.1 Historie toponomastiky.....	21
2.2 Vlastní jména zeměpisná – toponyma	23
2.2.1 Dělení toponym	25
2.2.1.1 Dělení – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]	25
2.2.1.2 Dělení dle R. Šrámka.....	26
2.2.1.3 Dělení dle J. Davida; P. Máchy	26

2.2.1.4	Dělení dle V. Šmilauera	27
2.2.2	Slovní zásoba.....	28
2.3	Toponymický materiál a metodologie	31
2.4	Vztahový a slovtvorný systém.....	33
II	Praktická část.....	34
1	Hrotovice	34
1.1	Krátká historie města	34
1.2	Mstěnice – zaniklá osada	35
1.3	Hrotovická toponyma související s osídlováním Hrotovic.....	35
1.3.1	Müllerovo mapování	36
1.3.2	I. vojenské mapování.....	37
1.3.3	II. vojenské mapování	38
1.3.4	III. vojenské mapování	39
1.3.5	Konec 19. století a počátek 20. století.....	39
1.3.6	Meziválečné období	40
1.3.7	50. a 60. léta 20. století.....	40
1.3.8	70. a 80. léta	41
1.3.9	21. století	41
1.4	Přehled anoikonym	41
2	Třebíč.....	44
2.1	Krátká historie města	44
2.2	Židovská čtvrť.....	45
2.3	Třebíčská toponyma související s osídlováním Třebíče	46
2.3.1	Müllerovo mapování	46
2.3.2	I. vojenské mapování.....	47
2.3.3	II. vojenské mapování	48
2.3.4	III. vojenské mapování	49

2.3.5	Vývoj třebíčských urbanonym od roku 1899 – Vnitřní město	50
2.3.5.1	Hasskova ulice.....	50
2.3.5.2	Jejkovská brána	50
2.3.5.3	Jihlavská brána	50
2.3.5.4	Karlovo náměstí	50
2.3.5.5	Komenského náměstí	51
2.3.5.6	Kotlářská ulice.....	51
2.3.5.7	Martinské náměstí	51
2.3.5.8	Masarykovo náměstí.....	51
2.3.5.9	Přerovského ulice	51
2.3.5.10	Soukenická ulice.....	51
2.3.5.11	Soukopova ulice	52
2.3.6	Současnost města.....	52
2.3.7	Vývoj třebíčských urbanonym od roku 1899 – Záměstí.....	52
2.3.7.1	Blahoslavova ulice	52
2.3.7.2	Leopolda Pokorného.....	53
2.3.7.3	Subakova ulice	53
2.3.7.4	Ulice existující beze změny názvu	53
	Závěr	55
	Seznam použité literatury.....	57

Úvod

Tématem bakalářské práce jsou obecné charakteristiky jazykovědné nauky – onomastiky – a její subdisciplíny – toponomastiky. Obě disciplíny jsou poměrně nové, počátky spadají do 19. století, i přes to, že pojmenovávání objektů či osob vlastními jmény probíhalo už hluboko v naší historii. Svá jména získáváme po narození a většinou nám zůstávají až do konce života. Avšak u zeměpisných objektů tomu tak vždy není. Občas je opravdu k zamyšlení, jak některé názvy vlastně vznikaly a proč daný objekt nese zrovna takové jméno. Zkoumání je o to zajímavější, když zjistíme, že určitému objektu bylo za celou svoji existenci přiděleno více jmen. O podobě starších pojmenování nemají dnešní občané, jak jsem se sama přesvědčila, kolikrát ani ponětí. A právě tohle zkoumání je jedním z důvodů, proč se oblast toponomastiky stala tématem této práce.

Teoretická část se nejprve zabývá onomastikou – její obecnou charakteristikou či historií, postupným vývojem této disciplíny až po její současnost včetně významných osobností, jakou je např. Vladimír Šmilauer. Dále pojednává o poměrně podrobném členění onomastiky Rudolfa Šrámka. Samostatné jsou kapitoly pojednávající o onomastických funkcích a sféře apelativní a propriální. Opomenuty nejsou ani komponenty samotných onomastických prací. Též druhá část teoretické části zabývající se toponomastikou je uvedena obecnou charakteristikou a historií. Nechybí ani zmínka o toponymickém materiálu a o metodách jeho zpracování. Poměrně velká pozornost je věnována zeměpisným vlastním jménům – toponymům, u kterých narazíme na rozsáhlé členění hned ze čtyř pohledů. Není opomenuta ani slovní zásoba těchto vlastních jmen opírající se především o poznatky Vladimíra Šmilauera.

Druhá část, praktická, se zabývá toponomastickými názvy dvou měst – Hrotovic a Třebíče. Je tedy opět rozdělena do dvou kapitol, z nichž každá je uvozena krátkou historií města. Následuje samotné zkoumání vývoje městských částí, vzniku jejich pojmenování, okolních pomístních jmen a případné změny v názvosloví.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 ONOMASTIKA

Onomastika je jazykovědná nauka o vlastních jménech, jež je chápána jako relativně samostatná disciplína. Úzce spolupracuje s dalšími obory, především s historií a geografii, ale také se sociologií, psychologii, etnografií, archeologií nebo přírodovědnými vědami. Obecná onomastická teorie je rozvíjena českou onomastikou, která se opírá o strukturalismus Pražského lingvistického kroužku a která zdůrazňuje funkční hledisko a systémové pojetí vlastních jmen jako strukturovaného celku. Zároveň ale česká onomastika bere zřetel na současný stav onomastického bádání v zahraničí (Harvalík 2004, s. 9).

V. Šmilauer (Šmilauer 1963, s. 5–6) definuje onomastiku jako nauku o vlastních jménech, přičemž samotná definice vlastního jména je podle něj obtížná. Velké množství jmen se totiž ubírá jak ke jménům vlastním, tak ke jménům obecným, mezi nimiž je široký přechodný pás. Obecné jméno ve své publikaci definuje jako jméno, které spojuje stejné nebo sobě podobné jedince, a vlastní jméno definuje jako jméno, které tyto jedince rozlišuje. Tato kolísavost jmen vysvětluje rozdíly např. ve psaní velkých písmen u různých národů (např. maďarština a ruština píše jména národů s malým počátečním písmenem) či potíže se psaním velkých a malých písmen u nás.

R. Šrámek (1999, s. 51) chápe a zároveň definuje onomastiku jako „*nauku o vznikaní a fungování propriálních pojmenovacích soustav, o jejich realizacích v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a jako nauku o konkrétních prvcích těchto soustav*“. Označuje ji též za subdisciplínu lingvistiky, která má svoji míru autonomnosti, která je dána přítomností mimojazykových faktů a systémotvorných kategorií, jež se odlišují od apelativní sféry jazyka.

S onomastikou se pojí pojem onymie. Tento termín je označením pro soubor všech vlastních jmen daného jazyka, společnosti, vývojového období apod. Je specifickou, organizovanou a strukturovanou soustavou, která má základní význam pro onomastické práce. Termín onymie se ustálil v 60. letech 20. století. Jeho vznik souvisel s výzkumem vlastností vlastních jmen, jimiž se oddělují od jmen obecných (Šrámek 1999, s. 52).

1.1 Historie a současnost onomastiky

Dle M. Harvalíka (2004, s. 17–18) docházelo ke studiu vlastních jmen již v období národního obrození (vzrůstal zájem o jazyk, historii a kulturu českého národa a začala se užívat toponyma¹ a antroponyma²). Pozornost vlastním jménům vedle jazykovědců věnovali hlavně historici, z nichž nejvýznamnější místo zaujímal František Palacký, který je považován za samotného zakladatele české onomastiky.

K rozvoji české onomastiky přispěl i archivář Vincenc Brandl, a to hlavně svojí myšlenkou, že *„jména se na sebe v průběhu času kladou jako geologické vrstvy podle toho, jak se v zemi střídaly jednotlivé národy“* (Harvalík 2004, s. 19).

Onomastika se intenzivně začala rozvíjet od 50.-60. let 20. století. Její přesun z věd historických do věd jazykovědných byl u nás dovršen v 60.-70. letech 20. století (jednalo se zejména o toponomastiku a antroponomastiku) a tím se objevila nutnost a umožnění vyrovnat její dosavadní teoretickou nepropracovanost. Díky dílům A. Profouse, J. Svobody, V. Šmilauera, aj. si česká onomastika během těchto let vybudovala základní materiálová východiska, a proto je česká onymie jako jedna z mála v podstatných částech zpracována systematicky a v relativní úplnosti. Onomastická teorie se soustřeďovala zejména na problematiku klasifikace vlastních jmen a diferenciaci mezi apelativy³ a proprii⁴ (zejména na jejich obsahové stránky). Budování samostatné onomastické teorie podporuje získání svébytného postavení s velkou mírou metodologické samostatnosti (Šrámek 1999, s. 3).

¹ Toponymum – vlastní jméno zeměpisné (o nich viz níže) (Jana Pleskalová (2017): TOPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM> (poslední přístup: 30. 11. 2019)).

² Antroponymum – vlastní jméno jednotlivce nebo skupiny lidí, popř. vlastní jména smyšlených osob vč. nadpřirozených bytostí (Jana Pleskalová (2017): ANTROPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM> (poslední přístup: 30. 11. 2019)).

³ Apelativum – obecné jméno (substantivum nesoucí zobecňující a zobecnělý pojmový význam, jehož prostřednictvím se vztahuje ke třídě předmětů nebo jevů) (Zdeňka Hladká (2017): OBECNÉ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÉ_JMÉNO (poslední přístup: 30. 11. 2019)).

⁴ Proprium – vlastní jméno (jazykový prostředek, který má charakter podstatného jména nebo pojmenovacího spojení, jehož funkcí je označovat jedince, jednotlivinu a odlišovat je od ostatních jedinců) (Zdeňka Hladká (2017): VLASTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO (poslední přístup: 30. 11. 2019)).

O dovršení se postaral zakladatel moderní české onomastiky V. Šmilauer svojí publikací *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. V. Šmilauer je zároveň autorem tzv. „metody malých typů“. Už před 2. světovou válkou se onomastika dostala do povědomí vysokoškoláků (právě díky V. Šmilauerovi, poprvé na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy), kdy se v rámci studia bohemistiky stala jedním z volitelných seminářů. Onomastika hraje důležitou roli i pro jiné obory bohemistiky jako je např. výklad hláskosloví, tvarosloví, slovtvorby nebo lexikologie staré češtiny (na místních a osobních jménech lze sledovat hláskové změny, slovtvorné derivace či přejímání cizích jmen a jejich začleňování do českého systému). Důležitou roli pro studenty také hraje vztah mezi onomastikou a etymologií, kdy si při sledování původu vlastních jmen uvědomují vztah mezi apelativy a proprii. Šmilauerovo vedení onomastických seminářů převzal roku 1975 jeho žák I. Lutterer. Za zmínku stojí také další osobnosti zabývající se onomastikou. Představitelem chrématonomastiky, jednoho z mladších odvětví onomastiky, je L. Kuba, který působil na stejné univerzitě jako M. Knappová věnující osobním jménům, urbanonymům⁵ a též chrématonymům⁶. Od konce 60. let má silné postavení onomastika na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, o které se zasloužil Rudolf Šrámek (Harvalík 2004, s. 20–27).

Dnes je jediným onomastickým pracovištěm v ČR Oddělení onomastiky, jehož zřizovatelem je Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Oddělení onomastiky vzniklo v roce 1960 a věnuje se zejména shromažďování pomístních jmen z území Čech, která jsou zpracovávána do *Slovníku pomístních jmen v Čechách*. Dále také věnuje pozornost např. výzkumu osobních jmen, zabývá se teoretickými aspekty vzniku vlastních jmen včetně jejich funkce v komunikaci či vzájemnými vztahy apelativ a proprií (Oddělení onomastiky. *Ústav pro jazyk český: Akademie věd České republiky*. URL: <http://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/oddeleni-onomastiky/index.html> (poslední přístup: 13. 12. 2019)).

⁵ Urbanonymum – vlastní jméno místní označující objekty ležící na katastru města (Jaroslav David (2017): URBANONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/URBANONYMUM> (poslední přístup: 1. 2. 2020)).

⁶ Chrématonymum – vlastní jméno lidského výtvoru zakotvené v ekonomických, politických, kulturních, historických a jiných vztazích (Miloslava Knappová (2017): CHRÉMATONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/CHRÉMATONYMUM> (poslední přístup: 1. 2. 2020)).

1.2 Apelativní a propriální sféra jazyka

U těchto dvou sfér vzniká dojem, že jsou absolutně protikladné. Absolutní protiklad mezi nimi však neexistuje, jejich postavení do opozice má charakter metodologický, jelikož nedostatečné odlišení vede i v jiných oborech, než jen v onomastice, ke splnutí rozdílného materiálu obecných i vlastních jmen. Spatřujeme u nich rozdílnost, která je dána především „*odlišnou strukturací významu, značně odlišnou distribucí pojmenovacích způsobů a slovtvorných prostředků*“. Odlišností je také to, že u proprií nejsou přítomny některé gramatické zákonitosti (všechna propria jsou substantiva, nestupňují se, nedají se časovat atd.). U proprií je také, na rozdíl od apelativ, přímá vazba na mimojazykovou skutečnost, která je rozhodující nejen pro pojmenovací motivy, ale také pro realizaci identifikační funkce v komunikaci (Šrámek 1999, s. 53).

Mezi těmito sférami existuje tzv. přechodový pás, který je velmi široký a který „*je prostorem, kde propria získávají svůj status nascendi*“. Znamená to tedy, že prvek z apelativní sféry (v publikaci R. Šrámka značená jako A) přejde do onymické sféry (značené jako O) až v případě, že změní svoji „původní pojmenovací funkci“ (př. „*apelativum „most“ se stanem toponymem „Most“ v případě, že začne stabilně označovat určité místo*“). Tohle pojetí je jednosměrné ($A \rightarrow O$) a předpokládá časovou následnost proprií po apelativech a společný lexikální fond (Šrámek 1999, s. 54).

V rámci vztahu mezi apelativní a propriální sférou jazyka se odlišují dva procesy, a sice proprializace a apelativizace, které ukazují možnost, že vztah těchto sfér může být i obousměrný. Proces proprializace funguje na stejném principu jako proces se jmény v přechodovém pásu se stejným výsledkem ($A \rightarrow O$). Naproti tomu proces apelativizace jmen, kdy se ze jména vlastního stane jméno obecné ($O \rightarrow A$). Při tomto procesu vznikají nejen substantiva („*Roentgen* \rightarrow *rentgen*“), ale také adjektiva („*rentgenový*“) a slovesa („*rentgenovat*“) a původní propria získávají vlastnosti typické pro apelativa. Podstatou tohoto procesu je zbavení propria jednoho z komponentů z onymického významu původního propria a jeho přenesení na objekty neonymické povahy (Šrámek 1999, s. 55).

1.3 Dělení onomastiky

Nejzkoumanějšími částmi onomastiky jsou skupiny početně největší, a sice antroponomastika a toponomastika. Onomastika zkoumá také ostatní vlastní jména, která jsou rozdělena do dvou velkých skupin. První skupinou jsou živé bytosti, kam jsou zařazeny např. osoby, zvířata, národy, kmeny a pohádkové či nadpřirozené bytosti.

Druhou skupinu tvoří věci neživé, kam jsou zařazeny např. nebeská tělesa a souhvězdí, zeměpisné jevy, lidské výtvořiny či státy, správní oblasti a veřejné instituce (Šmilauer 1963, s. 6).

R. Šrámek uvádí ve své publikaci členění onomastiky na tři části, které vycházejí ze tří velkých plánů, které jsou vytvořeny v rámci propriální sféry jazyka podle druhové povahy onymických objektů⁷. Jedná se o geonymický plán (zahrnuje jména objektů, které leží v krajině a lze je kartograficky zaznamenat), bionymický plán (zahrnuje jména živých bytostí) a chrématonymický plán (zahrnuje jména objektů, jevů a vztahů vzniklých lidskou činností). Těmto třem základním plánům neodpovídá pouze členění onomastiky včetně jejich subsystemů, ale také základní rozčlenění vlastních jmen (geonyma, bionyma a chrématonyma) včetně jejich podtříd (Šrámek 1999, s. 16).

U Šrámka se setkáme i s jinou klasifikací. Rozšířené dělení vlastních jmen je dělení na přímé a nepřímé, kdy přímá vlastní jména nazývají objekt přímo (např. „*Niva – louka s vlastností Nivy*“) a nepřímá nazývají vlastní jména vzhledem k jinému objektu („*Za vodou – pole ležící za vodou*“). Konkrétně u toponym, z hlediska kartografického zpracování, lze hovořit o názvech předložkových a nepředložkových. U předložkových jmen je východiskem jejich struktura, nikoli hledisko přímého nebo nepřímého způsobu pojmenování určitého onymického objektu. Dále se často vyskytuje dělení na primární a sekundární jména, u kterých záleží na derivaci jmen či na původním znění jména. Poslední zmíněnou klasifikací jmen je v publikaci R. Šrámka dělení jmen na grafická a kulturní (Šrámek 1999, s. 16–19).

1.3.1 Geonyma

Jednotlivé třídy vlastních jmen, a vlastně s nimi související členění onomastiky, je též rozepsáno v publikaci R. Šrámka. Jak již bylo zmíněno, první velkou třídou, kterou vlastní jména tvoří, jsou geonyma. Ta jsou rozdělena do dalších dvou velkých podtříd, a sice toponym a kosmonym (Šrámek 1999, s. 163).

Onymický objekt – objekt, který je z komunikačních důvodů pojmenovaný vlastním jménem (Jana Pleskalová (2017): ONYMICKÝ OBJEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ONYMICKÝ OBJEKT> (poslední přístup: 1. 2. 2020)).

1.3.1.1 Toponyma

Toponyma mají další dvě podskupiny. Jedná se o oikonyma (vlastní jména pro osídlené objekty – domy a jejich skupiny, sídliště, vsi, města a jejich místní části, mlýny, ...) a anoikonyma (vlastní jména pro neosídlené objekty). Anoikonyma, dříve mikrotoponyma, se člení na hydronyma⁸, oronyma⁹, ke kterým se řadí i speleonyma¹⁰. Dále do skupiny pomístních jmen patří agronyma¹¹, dříve označována jako traťová jména, hodonyma¹² a z nich vyčleněná urbanonyma, choronyma přirozená a choronyma vzniklá lidskou činností¹³ (Šrámek 1999, s. 163; Jana Pleskalová (2017): POMÍSTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ JMÉNO](https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ_JMÉNO) (poslední přístup: 1. 5. 2020)).

1.3.1.2 Kosmonyma

Synonymním výrazem pro kosmonymum je také uváděn termín astrononymum. Kosmonyma jsou rozčleněna do tří podskupin, které nejsou nijak zvlášť pojmenované. První podskupina zahrnuje vlastní jména galaxií, planet, hvězd, ..., druhá zahrnuje vlastní jména geonymických objektů na nebeských tělesech a třetí podskupina zahrnuje vlastní

⁸ Hydronymum – vlastní jméno vod (moří, zálivů, průlivů, jezer, bažin, rybníků, řek, potoků atd.) (Jana Pleskalová (2017): POMÍSTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ JMÉNO](https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ_JMÉNO) (poslední přístup: 1. 5. 2020)).

⁹ Oronymum – vlastní jméno pro vertikální členění zemského povrchu i mořského dna (pohoří, vrchoviny, hory, skály, údolí (Jana Pleskalová (2017): POMÍSTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ JMÉNO](https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ_JMÉNO) (poslední přístup: 1. 5. 2020)).

¹⁰ Speleonymum – jména jeskyň (Jana Pleskalová (2017): POMÍSTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ JMÉNO](https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ_JMÉNO) (poslední přístup: 1. 5. 2020)).

¹¹ Agronymum (= pozemková jména) – vlastní jméno jednotlivých pozemků nebo jejich seskupení (pole, louky, pastviny, lány, konopná pole, les, obora, ...) (Jana Pleskalová (2017): POMÍSTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ JMÉNO](https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ_JMÉNO) (poslední přístup: 1. 5. 2020)).

¹² Hodonymum – vlastní jméno dopravních cest (silnice, dálnice, tunely, mosty, železnice atd.) (Jana Pleskalová (2017): POMÍSTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ JMÉNO](https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ_JMÉNO) (poslední přístup: 1. 5. 2020)).

¹³ Choronymum – vlastní jméno obydlého i neobydlého přírodního nebo správního celku (přírodní: pouště, regiony, světadíly; lidskou činností: státy, národní parky) (Jana Pleskalová (2017): CHORONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/CHORONYMUM> (poslední přístup: 1. 5. 2020)).

jména umělých kosmických těles (R. Šrámek uvádí jako příklad „*Sputnik, Mir*“ a další) (Šrámek 1999, s. 164).

1.3.2 Bionyma

Bionyma jsou další třídou tvořící vlastní jména. Jak již bylo uvedeno u bionymického plánu, bionyma jsou vlastní jména živých nebo jakoby živých bytostí, které jsou fixovány ve společenských vztazích. Dělí se do tří podskupin, z nichž největší jsou antroponyma, dále zoonyma a poslední podskupinu tvoří fytonyma (Šrámek 1999, s. 165; Jana Pleskalová (2017): BIONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/BIONYMUM> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

1.3.2.1 Antroponyma

V rámci vlastních jmen jednotlivců či skupiny jednotlivců třídíme tato jména na vlastní jména osobní, která zahrnují: rodná (křestní) jména, příjmení, oficiální osobní jména¹⁴, příjmi¹⁵, hypokoristika¹⁶, otčestva, přezdívky, živá vlastní jména¹⁷, jména po chalupě a fiktonymy¹⁸. Další velkou skupinu antroponym tvoří skupinová antroponyma, což jsou jména skupiny lidí tvořící určité společenství. Řadí se sem obyvatelská jména vlastní („*Pražan*“) a obecná („*vesničan*“), etnonyma (jména kmenů a národů dělicí se na autoetnonymum (kmen nebo národ si je dal sám) a aletonymum (kmen nebo národ je

¹⁴ Oficiální osobní jméno identifikovalo jedince na veřejnosti v době tzv. jednojmennosti (u nás 11–13. století) (Jana Pleskalová (2017): OFICIÁLNÍ OSOBNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/OFICIÁLNÍ OSOBNÍ JMÉNO> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

¹⁵ Příjmi existovalo před zavedením příjmení, tedy v době jednojmennosti, a sloužilo k rozlišení jedince se stejným oficiálním osobním jménem (Jana Pleskalová (2017): PŘÍJMI. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍJMI> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

¹⁶ Hypokoristikum je expresivní obměnou vlastního jména v neoficiálním prostředí (př. bratr → brácha, Petra → Petruška) (Jana Pleskalová (2017): HYPOKORISTIKUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/HYPOKORISTIKUM> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

¹⁷ Živé vlastní jméno – vlastní jméno užívané v neoficiálním styku (neoficiální, neúřední jméno) (Jana Pleskalová (2017): ŽIVÉ VLASTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ŽIVÉ VLASTNÍ JMÉNO> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

¹⁸ Fiktonym – jméno přijaté k zatažení vlastního jména. V rámci fiktonym se rozlišují pseudonymy (pro osoby) a krypronymy (pro místo, věc, podnik apod.) (Jana Pleskalová (2017): FIKTONYM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/FIKTONYM> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

dostal od sousedů)), rodinná jména, rodová jména („*Přemyslovci*“) a skupinové přezdívky. Poslední velkou skupinu antroponym tvoří nepravá antroponyma, která označují vlastní jména bytostí, které si člověk představoval jako lidem podobné (např. jména mytologických, pohádkových, alegorických postav a také hraček). Patří sem také zvláště vyčleněná skupina theonym, jež označují vlastní jména bohů a bohyň (Jana Pleskalová (2017): ANTROPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

1.3.2.2 Zoonyma

Dle R. Šrámka rozlišujeme zoonyma pravá a nepravá. Pravá zoonyma označují jména existujících zvířat (jako např. „*pes Sultán*“) a nepravá označují jména mytologických zvířat či zvířat z pohádek apod. (ŠRÁMEK 1999, s. 165).

1.3.2.3 Fytonyma

Fytonyma označují vlastní jména rostlin skutečných („*Masarykova lípa*“) i vymyšlených, nepravých („*masožravá rostlina Adéla*“). V české onomastice jim není věnovaná systematická pozornost a v jazykovědě je tento termín občas užíván pro apelativní pojmenování rostlin („*lípa*“) (Jana Pleskalová (2017): FYTONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/FYTONYMUM> (poslední přístup: 20. 2. 2020)).

1.3.3 Chrématonyma

Chrématonyma označují poslední třídu vlastních jmen. Jsou to jména označující objekty, jež jsou výsledkem lidské činnosti a jsou zakotveny v ekonomických, politických a kulturních vztazích. Chrématonyma označují jména výrobků (jednotlivých – „*zvon Václav*“, ale i produkovaných v sérii – „*cigarety Marlboro*“), dále jména společenských institucí, organizací a zařízení („*Masarykova univerzita*“), jména společenských jevů („*Den matek*“) a jiné druhy chrématonym (např. jména vyznamenání, historických dokumentů apod.) (ŠRÁMEK 1999, s. 165).

1.4 Funkce onomastiky

Onomastika se potýká s problémem, který zatím nedokáže onymickou funkci obecně definovat a nepodává ani jednotný výčet a popis funkcí. Ž. Dvořáková (2017, s. 94) ve své publikaci *Literární onomastika* často odkazuje na jiné autory, kteří se zabývají onymickými funkcemi, a přiklání se k pojetí onymických funkcí M. Knappové a K. Gutschmidta. Ten zastává názor, že tyto funkce by měly být hlavním předmětem zkoumání zejména literární onomastiky. Jak M. Knappová, tak K. Gutschmidt definují tuto funkci jako volbu, užití a působení vlastních jmen. Odkazuje také na V. Blanára, podle něhož mají propria funkce, které jsou zároveň společné apelativům, a funkce vyplývající ze specifiky vlastních jmen, kterou zároveň podmiňují.

A právě těchto pět funkcí popsala M. Knappová. Jedná se o funkci nominační (individualizační, diferenciacní), u které je identifikace podmíněná společensky. K této funkci se též řadí funkce deiktická a apelová. Další je funkce asociační (evokační, konotativní) odkazující na různé objekty, které jsou identické s proprii nebo apelativy reálného světa, známé z historie, kultury atd. K této funkci řadíme funkci ideologickou, která souvisí s konotací. Pokud se jméno stane symbolem, získává funkci mytizující. Třetí popsanou funkcí M. Knappové je funkce klasifikující, jež na jména pohlíží z hlediska místa, času, sociálního, náboženského a národnostního zařazení. Charakterizační (deskriptivní) funkce se týká jmen, která si zachovávají apelativní sémantiku (přezdívky, popisná pojmenování apod.). Poslední zmíněnou funkcí je expresivní (emocionální, psychologická) funkce a s ní úzce související estetická (poetická) funkce, jež vytváří dojem, jakým jméno působí. K její realizaci dochází prostřednictvím formální podoby jména a její emocionální hodnota se mění ve vztahu k časové ose i vzhledem k sociálním skupinám (Ž. Dvořáková 2017, s. 94–95. In: Knappová, M. (1992b): „K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen“, s. 211–214).

Výše zmíněné funkce jsou v *Encyklopedickém slovníku češtiny* doplněny o funkci komunikativní, jejíž uskutečnění je závislé na známosti denotátu všem účastníkům komunikace. Jsou zde zmíněny dvě hlavní funkce, které v původním roztrídění M. Knappové nebyly od sebe osamostatněny, a sice funkce nominalizační (orientovaná na vydělení jednotlivého objektu v rámci celku) a diferenciacní (zaměřená na poměr individualizovaných prvků navzájem). Osamostatněny jsou zde také funkce ideologizující, honorifikující a mytizující (Miloslava Knappová (2017): ONYMICKÁ

FUNKCE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/ONYMICKÁ FUNKCE](https://www.czechency.org/slovník/ONYMICKÁ_FUNKCE) (poslední přístup: 5. 3. 2020)).

Ž. Dvořáková odkazuje i na Pražský lingvistický kroužek. V jeho *Tezích* je uvedeno, že podle vztahu řeči a mimojazykové skutečnosti může mít řeč buď funkci sdělovací, anebo estetickou. A právě jeden ze zakladatelů Pražského lingvistického kroužku, R. Jakobson, dále rozlišuje dalších šest jazykových funkcí, které jsou společensky podmíněny. První funkcí je funkce emotivní, která je koncentrována k mluvčímu. Druhou funkcí je funkce konativní, která je naopak koncentrována k adresátovi. Referenční (denotativní, poznávací) funkce je orientována na označovaný předmět. Orientaci na kontakt (navázání kontaktu, pokračování a jeho přerušení) představuje fatická funkce, soustředění řeči na kód (mluvčí či adresát si ověřují, zda užívají stejného kódu) představuje funkce metajazyková. Poslední funkcí je poetická (básnická) funkce, pro níž jsou důležité dva základní postupy uspořádání – výběr a kombinace. „*Poetická funkce projektuje princip ekvivalence z osy výběru na osu kombinace*“. Na tradici Pražského lingvistického kroužku a jejich *Teze* navazuje i již zmiňovaná M. Knappová i přesto, že ani v dalším rozpracování *Tezí* není věnována pozornost vlastním jménům (Ž. Dvořáková 2017, s. 95–96).

Stejně jako v publikaci Ž. Dvořákové se setkáváme i u R. Šrámka (1999, s. 22) s problematikou různosti a nejednotnosti v chápání termínu „funkce“, jež působí problémy jak v onomastické teorii, tak v konkrétních analytických pracích. „Funkce“ je zde označována jako jedna z kategorií trichotomie, jejíž další dvě části tvoří kategorie „obsah“ a „forma“. Pokud bychom zevšeobecnilí dosavadní výzkumy, dojdeme, co se onymických funkcí týče, ke dvojímu závěru. První říká, že centrum onomastiky tvoří spíše kategorie „obsah“ a „forma“, kategorie „funkce“ sem proniká jen díky rozdílnostem vůči apelativům. Z druhého závěru vyplývá, že pojem „funkce“ se užívá k označení pojmově rozdílných jevů ve čtyřech smyslech – ve smyslu sémiotickém (hovoříme o znakové funkci propria), ve smyslu příznaku (jedná se o antroponymum v rámci propria), ve smyslu pragmatickém (jedná se o užití a fungování propria) a v neposlední řadě je to ve smyslu příznaku fungování (tedy jako příznak příznaku, např. emotivní funkce propria).

R. Šrámek (1999, s. 26–27) zmiňuje i vztah „obsah – forma – funkce“, který je jednotně působícím a nerozlučitelným celkem, a mezi těmito třemi kategoriemi není vztah časové nebo příčinné závislosti či následnosti. „*Zároveň však každý z těchto prvků*

tvoří takový komplex, neboť i „obsah“ i „forma“ plní v systému jazyka své určité funkce a zároveň mají „funkce“, „forma“ i „obsah“ také svůj obsah, svou náplň.“ V onomastické teorii se však „funkci“ nepřisuzuje stejný obsah, což vyplývá z nejednotného vymezení vlastností, které jsou nositeli propriality vlastního jména. Termín „funkce“ je definován jako „být něčím, existovat, působit jako něco“, konkrétně „být vlastním jménem, onymickou nominací“. V tomto případě hovoříme o obecně onymické funkci, která tvoří nedělitelnou jednotu s funkcí onymicky specifikující („být určitým vlastním jménem“), pomocí které se funkce obecně onymická realizuje. Pojem „obsah“ R. Šrámek definuje jako konkrétní jednotu všech možných momentů reálného nebo smyšleného objektu a „forma“ má být jakýmsi způsobem uspořádání obsahu. Schopností funkce je rozlišování, k čemuž jí slouží strukturovaný obsah, který je zároveň organizovaný v určitou formu.

1.5 Komponenty onomastické práce

Komponenty onomastické práce jsou metodologickým aspektem a jsou potřeba pro vytvoření onomastiky jako samostatné subdisciplíny lingvistiky. Nejprve byl totiž největší důraz kladen na rozsah a propracovanost materiálové základny, kdy materiál dával smysl onomastické práci. Komplexnost onomastické práce a rovnoměrné propracování jejích komponentů bylo vyvoláno až v již zmíněných 50.-70. letech 20. století, kdy byl rozvoj onomastiky maximálně rozvinut nebo přímo dovršen (jednalo se tak např. o Švédsko, Dánsko, Nizozemí, Švýcarsko nebo Československo). Je vymezeno celkem pět komponentů onomastické práce – materiálová báze a prameny onymie, teoreticko-metodologická východiska, pracovní metody a organizace onomastické práce, projekty, instituce (Šrámek 1999, s. 59–61).

1.5.1 Materiálová báze

Materiálovou bází tvoří veškerá onymie, a proto je i výchozím komponentem onomastiky. Důležitou roli hrají tři aspekty – hledisko vzniku onymie, hledisko užívání onymie a hledisko rozšíření onymie. U nás máme nejlépe zpracovanou toponymii a antroponymii. Česká oikonymie se může pyšnit úplnou historickou a částečnou dialektologickou registrací všech sídlištních jmen s výkladem. Její materiálová báze je zpracována jednotně a je dobře dokumentována historicky i výkladově. Též materiálová báze anoikonym je dostačující, neboť mapuje celé území. Materiál je shromážděn jednotně k jednomu časovému horizontu, ačkoli nemá historickou dokumentaci. Velmi

důležité je objektivní zpracování území, kde se překrývá a doplňuje názvosloví české a německé. O tomto problému pojednává E. Schwarze v díle *Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*, které bylo uplatněno vzhledem k jazykově zeměpisné metodě v onomastice a vzhledem k řešení slovansko-germánských fonologických a morfémových záměn. Co se týče české antroponymie, jsou dobře zpracovaná rodná jména a příjmení. Úvodem do slovanské komparatistické antroponymie se stala monografie o staročeských jménech a našich příjmeních z roku 1964. K úplnosti antroponymie schází zpracování hypokoristik a živých osobních jmen z celého českého území. Základní systematický výzkum chybí v hydronomastice a oronomastice. Obtížné je systematické zkoumání u chrématonym (Šrámek 1999, s. 61–62).

1.5.2 Prameny onymie

Prameny mohou mít jazykový i nejazykový charakter a buduje se z nich materiálová báze. Podávají svědectví o původu jména, jeho vývoji, proměnách a užívání. Důležitá je u nich otázka spolehlivosti a nespolehlivosti. Míra spolehlivosti roste za předpokladu, že prameny jsou pokládány za věcně spolehlivé. Dělíme je podle druhů (středověké listiny, nápisy, literární díla, slovníky, mapy, voličské seznamy, lidová vyprávění, kalendáře atd.), podle doby vzniku (od nejstarších kultur lidstva, v nichž se vyskytují jména, až po současnost), podle zeměpisného nebo regionálního hlediska (popisy cest do Svaté země, zemské desky brněnské atd.), podle jazyka, kterým jsou psány, podle věcné spolehlivosti (kronikářská literatura X odborný popis), podle provenience (listiny s Lichtenštejnského archivu ve Vadúzu mívají, pokud se týkají území Čech a Moravy, místní jména zkomolená; některá evropská toponyma v dílech arabských kupců z raného středověku nebyla dosud rozluštěna), podle toho, zda sledujeme propria v nominační pozici, tedy jako výsledek pojmenovacího procesu, nebo v užívání v komunikaci, kdy do popředí zájmu vstupují jiné než nominační funkce (Šrámek 1999, s. 63–66).

1.5.3 Teoretická východiska

Teoretickými východisky se řídí základní pojetí onomastiky jako vědecké disciplíny, proto by měla tvořit ústřední kostru onomastické práce. Bezprostředně se dotýkají „stanovení cílů výzkumů, vymezení povahy a rysů budované materiálové základny a pracovních metod“. Teoretická východiska se projevují v terminologii oboru (Šrámek 1999, s. 66).

2 TOPONOMASTIKA

Toponomastika je nauka o vlastních jménech zeměpisných. Název toponomastika však nebyl pro tuto nauku od jejího počátku jednotný. Dříve se užívaly také termíny jako toponymie, toponymika, topografická onomastika, toponomatologie či geografická onomatologie (Šmilauer 1963, s. 7).

Základním dílem české toponomastiky je dílo Antonína Profouse *Místní jména v Čechách*, které vznikalo v letech 1947–1957. Tohle dílo je však roztrženo, a proto je pro další rozvoj potřeba pevných metodických zásad vyplývajících z podstaty toponomastiky a předběžný celkový obraz vývoje místních jmen, který lze načrtnout právě prostřednictvím metodických zásad. Ačkoli v posledních desetiletích světová toponomastika prošla velkým rozvojem, není stále jasno, kde přesně má své místo. Objevují se názory, že toponomastické práce by měly být orientovány pouze lingvisticky, bez zaměření pro práci historiků, na druhé straně se o toponomastice hovoří pouze jako o historické pomocné vědě (Šmilauer 2015, s. 19).

V. Šmilauer (2015, s. 20) chápe toponomastiku jako samostatnou vědu, jež je budovaná „*uprostřed mezi jazykovědou, dějepisem a zeměpisem*“. Proto je důležité zodpovědět si otázku, kdo má toponomastiku rozvíjet. Má to být člověk, toponomastik, zabývající se jak lingvistikou, geografii, tak historií, nikoli jen jedním z těchto třech oborů. A právě proto je zkoumání toponomastiky náročné a její vývoj je stále něčím ztěžován.

2.1 Historie toponomastiky

Toponomastiku považuje za pomocnou vědu historickou též M. Harvalík. Jak už bylo řečeno na samém počátku práce, významnou osobností, zakladatelem české onomastiky, je František Palacký, který byl zároveň jeden z prvních, „*kdo pro své historické práce používal i svědectví místních jmen*“. Jeho toponomastické výzkumy publikoval ve své studii *O jménech místních v zemi české a moravské: Rozbor etymologický místních jmen československých*. Palacký rozlišil místní jména na depropriální a deaplativní. Největším přínosem Palackého do toponomastiky byla kodifikace českých místních jmen, která vznikla díky zkoumání starých pramenů a byla zpracována v díle *Popis království českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajů, panství, statků, měst, městeček a vesnic, někdejších hradů a tvrzí, též*

samot a zpustlých osad mnohých v zemi České, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného vydané roku 1848. Dodnes je tato práce základní pomůckou badatelů z oboru onomastiky a historie (Harvalík 2004, s. 17–18).

Do toponomastiky přispěl svými myšlenkami i Vincenc Brandl, který např. pokládá jména s příponami -ice, -ov a -ín za nejstarší toponyma (tato myšlenka však byla vyvrácena). Bohatou materiálovou zásobu svým nástupcům zanechal historik August Sedláček. O toponyma byl několik desetiletí nesmírný zájem, který s sebou přinesl i chybné závěry vedoucí ke kritice a negativním postojům ve zkoumání postupu osídlování. Ty dokázal vyvrátit a prokázat historickou nosnost toponomastiky Ernst Schwarz, který zároveň „vyvrátil teorii o souvislosti německého obyvatelstva v Čechách s někdejšími germánskými kmeny sídlícíma na českém území“. Přelom nastal v 60. letech 20. století vydáním práce Vladimíra Šmilauera *Osídlení Čech ve světle místních jmen*, která našla svoji pevnou základnu v díle Antonína Profouse. V díle Šmilauera však nenalezneme osídlení Moravy a Slezska (tím se zabývali až R. Šrámek a L. Hosák). Svůj přínos do toponomastiky z lingvistického hlediska měl Ivan Lutterer v díle *Vývoj místních jmen a osídlení v povodí Orlic*, kde propracoval vztah mezi typologií oikonym a typologií osídlovacích postupů (Harvalík 2004, s. 19–21).

Historii české toponomastiky v krátkosti zmiňuje i V. Šmilauer (1963, s. 23). Ten počátky skutečné onomastiky spatřuje ve výkladu jednotlivých jmen, který přechází k výkladu jmen jako celku. Tím, kdo tento krok učinil, je Vladimír Josef Pelikán, který přišel s článkem *O pojmenování osad československých*, a František Josef Sláma ve svém díle *O jménách místních v zemi české a moravské*. Teprve až po F. J. Slámovi přichází na onomastickou scénu již zmiňovaný František Palacký. K jeho *Dějínám ...* byla vydána *Historická mapa Čech XIV. století*, jejímž autorem byl Josef Kalousek. Na konci 19. století zůstává toponomastika spojená s oborem především historie. O prozkoumání pražské toponymie se zasloužil Václav Vladivoj Tomek, který je také autorem místopisných studií. Dvěma časovým omylům podlehl Hermenegild Jireček. Jeden z nich se objevuje v jeho knize *Slovanské právo v Čechách a na Moravě*, kde přímočaře připisuje k určitým staletím jednotlivá jména. Pozornost byla věnována i oronymii¹⁹ díky jičínskému historikovi Antonínu Malochovi. Vincenc Brandl a Vincenc Prasek se

¹⁹ Oronymie – nauka zabývající se vlastními jmény (oronymy) popisující vertikální členění zemského povrchu (Šrámek 1999, str. 163).

toponomastikou zabývali na Moravě, na Valašsku to byl Josef Válek. Stejně jako M. Harvalík (2004, s. 19) zmiňuje i V. Šmilauer Augusta Sedláčka, který položil materiálový základ toponomastickým pracím v Čechách, např. dílo *Místopisný slovník historický*, ve kterém nalezneme kapitoly věnující se názvům sídlišť. Dějiny osídlení Moravy zpracoval Ladislav Hosák. Mezi další osobnosti přelomu 19. a 20. století, které se toponomastikou z historického hlediska zabývaly, patří např. Václav Chaloupecký, Václav Vojtíšek či Josef Dobiáš (Šmilauer 1963, str. 23–26).

Z hlediska jazykovědy jsou onomastické práce zkoumány o něco později. Mezi starší jazykovědce zabývající se onomastickými pracemi řadí V. Šmilauer (1963, str. 26) V. Praska či Antonína Vaška.

Nové období dějin onomastiky počínají práce Františka Miklosiche. Jeho žák Jan Gebauer, tvůrce moderní lingvistiky, vedl k onomastickým pracím své žáky, ze kterých jsou zmíněni např. František Černý s Pavlem Vášou a jejich kniha *Moravská jména místní* (Šmilauer 1963, str. 26). Tato kniha byla poměrně dlouhou dobu vnímána jako reprezentační dílo lingvistické onomastiky u nás. Díky mohutnému toponomastickému rozvoji však začala být, zejména dílem A. Profouse, upozaďována (Hosák, Šrámek 1970, s. 9).

V. Šmilauer (1963, str. 26–27) zmiňuje mimo historický a jazykovědný proud toponomastiky také proud autochtonistický (staroslovanský). Stejně jako M. Harvalík (2004, s. 20) odkazuje na Ernsta Schwarze, jenž se zabýval vztahem německých a českých jmen. Na samý závěr Šmilauerovi toponomastické historie je zmínka o Antonínu Profousovi, jehož třicetiletá práce vede ke sjednocení historické a jazykovědné toponomastiky.

První moravské toponomastické práce pocházejí z období mezi první a druhou světovou válkou. Jejich autorem byl Ladislav Hosák, „jehož odborný zájem o místní jména rostl úměrně s využíváním toponomastického materiálu pro poznání dějin osídlování Moravy.“ Toponomastiky ve svých pracích také využívají také Václav Richter a František Trávníček (Hosák, Šrámek 1970, str. 10–11).

2.2 Vlastní jména zeměpisná – toponyma

Za vlastní jména zeměpisná neboli toponyma považujeme jména označující pozemské objekty, jež nalezneme v krajině a můžeme je kartograficky zaznamenat v mapách. Zahrnují také názvy objektů mimozemských, tzv. kosmonyma. Pokud je

potřeba zatajit pravé toponymum, je užíváno kryptonyma. Nadřazenou třídou, které jsou součástí, jsou abionyma²⁰. Z pohledu slovních druhů vždy označují substantiva, ačkoli jejich forma může mít i jiný původ (adjektivní, číslovkový nebo původ víceslovného pojmenování) (Jana Pleskalová (2017): TOPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM> (poslední přístup: 26. 3. 2020)).

Za původce vlastních jmen zeměpisných jsou považováni lidé, kteří tato jména dávali přírodním objektům podle toho, jak je poznávali a vytvářeli (např. pojmenování sídlišť). Toponomastika má díky jménům, která jsou vázaná na objekty v krajině, vzniklá v různých dobách a která pochází dlouhodobým vývojem, tři aspekty – jazykovědný, zeměpisný a historický (Šmilauer 2015, s. 20).

Základ prvních toponym tvoří nepropriální pojmenování umožňující charakterizovat a identifikovat příslušné objekty. „*V nejstarších dobách dostávaly jména především důležité orientační body v krajině (řeky, hory, kopce). Byly pojmenovány buď přímo (Vltava ‘divoká řeka’), nebo přeneseně na základě metafory či metonymie (území Morava v ČR bylo pojmenováno po stejnojmenné řece)*. Dodnes rozlišujeme čtyři základní pojmenovací motivy. Zaprvé je to poloha a směr pojmenovávaného objektu („*Olomoučany – ves lidí příšlých z Olomouce*), zadruhé je to přímé pojmenování objektů, třetím motivem je popis objektu vč. okolností jeho vzniku a posledním, čtvrtým, motivem je přivlastňovací a jiný vztah k osobě (Jana Pleskalová (2017): TOPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM> (poslední přístup: 26. 3. 2020)).

V širokém slova smyslu nejsou toponyma předmětem studia pouze toponomastiky, která má své významné postavení při jejich systematickém poznání, ale řady dalších oborů (především regionální vlastivěda, kulturní antropologie a geografie). Mají v sobě informace, díky nimž lze „*rekonstruovat přírodní podmínky a procesy v minulosti, identifikovat zajímavé geologické, geomorfologické a biologické lokality*“. Dále umožňují rozebírat jazykový vývoj, rozšíření nářečí, můžeme díky nim studovat

²⁰ Abionymum – termíny označující vlastní jména neživých objektů a jevů přírodních i člověkem vytvořených (Jana Pleskalová (2017): ABIONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ABIONYMUM> (poslední přístup: 26. 3. 2020)).

sídla a jejich vývoj, historické události či procesy migrací, staré stezky atd. (David; Mácha 2014, s. 14–15).

Toponyma mají především pojmenovávat, tedy přední funkcí je funkce pojmenovací, nominační, a odlišovat konkrétní objekt od objektů ostatních, což zajišťují funkce identifikační, individualizující, diferenciací (Jana Pleskalová (2017): TOPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM> (poslední přístup: 26. 3. 2020)).

V případě, že k jednomu objektu patří dvě nebo tři pojmenování, nehovoříme o popření identifikační funkce propria, protože všechny varianty jsou onymicky rovnocenné. Odlišovat se ale mohou např. z hlediska generačního užívání či znalosti nebo z pohledu spisovnosti. Pro vznik kartografických děl je však nezbytný toponymický standard. Ten vytváří proces standardizace, která nemůže vycházet z toho, že pro jeden objekt existuje více názvů. Proto z celé skupiny vybírá pouze jeden název pro daný objekt. Často tak dochází k rozporu mezi běžně používanou a standardizovanou podobou toponym. Setkáme se i s nahrazenými historickými podobami toponym, čímž je ochuzeno toponymické dědictví (David; Mácha 2014, s. 17–18).

2.2.1 Dělení toponym

2.2.1.1 Dělení – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]

Toponyma jsou rozlišena podle druhu pojmenovaného objektu do tří skupin. První skupinou jsou choronyma, která označují vlastní jména větších přírodních nebo správních celků z hlediska horizontálního členění. V rámci první skupiny jsou dále vyčleněna přírodní (např. Asie) a administrativní choronyma (např. Ukrajina). Druhou skupinu tvoří vlastní jména místní, tzv. oikonyma, která pojmenovávají obydlené objekty vč. těch pustých i zaniklých (např. města a vsi s jejich částmi, samoty, skupiny domů atd.). Další skupinou toponym jsou anoikonyma, pomístní jména, označující jména neobydlených objektů (např. jména vod, terénních útvarů, pozemků a cest). Jsou to tedy vlastní jména nesídlištní, ke kterým někteří autoři přiřazují i jména samot. V rámci toponym se u některých autorů rozlišuje ještě čtvrtá skupina, kterou jsou kosmonyma (Jana Pleskalová (2017): TOPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM> (poslední přístup: 10. 4. 2020)).

2.2.1.2 Dělení dle R. Šrámka

R. Šrámek (1999, s. 163) v rámci toponym rozlišuje pouze dvě velké skupiny, a sice oikonyma a anoikonyma. Choronyma u něj nalezneme jako podskupinu anoikonym a kosmonyma staví na stejnou úroveň jako toponyma.²¹

2.2.1.3 Dělení dle J. Davida; P. Máchy

Ze Šrámkova rozdělení toponym na dvě velké skupiny vycházejí i J. David; P. Mácha (2014, s. 15–16), kteří k nim přidávají i třetí skupinu, a sice urbanonyma. Ta se samostatně vyčleňují v posledních přibližně třiceti letech. Urbanonyma označují vlastní jména objektů, které mají „městský“ charakter. Jedná se především o pojmenování ulic, náměstí či veřejných prostranství. Některými autory jsou řazeny spíše k anoikonymům a jejich podskupině hodonym²², jinými zase k oikonymům. Nalezneme ale i rozdělení, kde se urbanonyma pohybují na pomezí mezi těmito dvěma skupinami. V rámci toponym mají odlišný příznak – velká nestabilita, která se projevuje „častými změnami, významný podíl standardizace na jejich vzniku a podobně a také silná vazba na mimojazykovou realitu“.

Při tvoření soupisů místních a pomístních jmen jsou tyto soupisy omezeny na znalosti či neznalosti starých toponym a v menší míře na toponyma užívaná v každodenní běžné mluvě, aniž by byla závislá na zdokumentovaných jménech ve starších soupisech. Z toho vyplývá, že o starých toponymech toho víme podstatně víc než o nových zeměpisných pojmenováních vč. rychlosti jejich vzniku, způsobech jejich tvorby nebo významu, který nesou pro uživatele daného jazyka. Na základě předchozích tvrzení jsou oikonyma a anoikonyma rozlišena ještě na jména „psaná“ (na mapách, v kronikách a soupisech) a na jména „živá“ (poznána aktuálními terénními výzkumy). „Živá“ jména jsou charakterizována neúředností, která nemá závaznou standardizovanou podobu. Především se s nimi setkáme v neoficiálních textech a každodenní mluvené mezilidské komunikaci, ale také v oznámeních, obchodních a úředních sděleních nebo inzerátech (David; Mácha 2014, s. 19–22).

²¹ Podrobnější Šrámkovo dělení toponym je zmíněno v podkapitole 1. 3. 1. 1

²² Hodonymum – vlastní jméno dopravních komunikací a cest (David; Mácha 2014 s. 16).

2.2.1.4 Dělení dle V. Šmilauera

V. Šmilauer (1963, s. 110–115) zeměpisná jména dělí do čtyř velkých skupin, a sice na místní jména, pomístní jména, vodní jména, z nichž každá skupina má své podskupiny, a jména jeskyň.

Při dělení místních jmen odkazuje první podskupinu na třídění W. Taszyckého, jehož dělení upravil Jan Svoboda. Ten místní jména dělí na jména od původu místní (přírodní, topografická – „*Hůrka*“, kulturní – „*Lhota*“, posesivní – „*Slavkov*“ a deminutiva – „*Telčičiky*“), jména zprvu obyvatelská (obyvatelská – „*Němce*“, patronymická – „*Libeznice*“, služebná – „*Ovčáry*“ a rodová – „*Mrzky*“), jména s dvojitým významem („*Jahodov*“) a jména nejasná („*Nasavrky*“). Druhá podskupina vychází z třídění místních jmen J. V. Šimáka. Jedná se o jména pomístná (po půdě, po vodě, po porostu a díle v něm, po živočiších, po účelů a díle – „*Obora*“) a poosobná. Ta se dále dělí na plurálová (rodová – „*Vlčice*“, robotná – „*Kladruby*“, po majiteli – „*Popovice*“, po situaci obyvatel – „*Hradčané*“ a přezdívky – „*Hřibojedy*“) a singulárová – přisvojovací na -ov, -ín). Poslední podskupina vystihuje troje třídění místních jmen, které se nejvíce hodí pro praktické účely. Zaprvé jsou to jména, jejichž základem je obecné jméno, které označuje buď polohu vzniku osady (terénní útvary – „*Podolí*“, půda – „*Hlinice*“ a kulturní půda – „*Lány*“, dále vody – „*Meziříčí*“, porosty – „*Bor*“, domácí a nedomácí zvířata – „*Kozí*“ a „*Kavčí*“), nebo samotnou osadu („*Nová Ves*“, „*Stráž*“, „*Kostelec*“). Zadruhé jsou to jména, která mají základ v osobním jménu a označují buď majitele v singuláru (přípony -ov, -ova, -ín, -ina, -yně atd.), nebo osadníky podle majitele v plurálu (přípony -ice, -any z jmen vlastních a obecných), anebo osadníky podle jiných zřetelů (původ, ráz bydliště, zaměstnání a druh služebnosti, vlastnosti a události). A konečně zatřetí jsou to ostatní jména, kam spadají jména cizího původu a jména nejasná (Šmilauer 1963, s. 110–111).

U pomístních jmen se uplatňuje významové třídění a bude uveden přehled hlavních skupin V. Šmilauera. První skupinu tvoří jména obecných vztahů a vlastností (místo – „*Plac*“, poloha – „*Přední vrch*“, vzdálenost – „*V končinách*“, velikost, rychlost ad. – „*Bystřice*“, tvar (přímé označení) – „*Špičák*“, tvar a jiné vlastnosti metaforicky – „*Hvězda*“, barva a podobné vlastnosti – „*Červenáč*“, hodnocení, povaha – „*Rozkoš*“, starý, nový – „*Stará hat*“). Do druhé skupiny spadají jména vzniklá podle Země (terénní formy – vyvýšeniny, svahy, vhloubené tvary, ostrov a rovina – dále půda, složení a

pohyby půdy, kulturní půda, vody a atmosférické jevy). Třetí skupinou jsou jména tvořená podle rostlinstva (části rostlin, zejména druhy dřeva – „*Drkolná*“, porostů obecně – „*U obory*“, rostlin a porostů jednotlivých – „*Smrčina*“, soustavy hospodaření – „*Úhor*“, kulturních rostlin – „*V zelnících*“, luk – „*Nad loukami*“, pastvin, zahrad, vinic a chmelnic). Čtvrtou skupinu pomístních jmen tvoří jména vzniklá podle zvířectva. V této skupině se jména třídí do podskupin volně žijících savců, ptáků, plazů a obojživelníků, ryb a ostatních volně žijících zvířat („*Na hadích horách*“) a domácích savců a ptáků („*Kraví doly*“). Další čtyři skupiny pomístních jmen jsou pojmenovány podle člověka. Pátá skupina jmen vznikla podle majetkových a právních poměrů (královský, šlechtický a jiný svobodný, městský a obecný majetek, dále jména vzniklá podle pojmenování osob a institucí, čestná a přezdívková jména, jména podle poddanských poměrů, podle způsobu získání půdy a podle záповědi). Šestá skupina tvoří pomístní jména vzniklá podle pracovního materiálu (nerosty, rostliny, kulturní rostliny – „*mlynářství*“, zvířata volně žijící – „*lesnictví*“, domácí zvířata – „*U pastoušky*“, vojenství – „*Strážka*“, soudnictví – „*Na spravedlnosti*“). Další skupinou jsou jména vzniklá podle lidské činnosti. Sem spadají jména vzniklá podle správních celků a krajů (Morava), obecných a vlastních jmen sídlišť („*Za humny*“), staveb církevních („*Za kostelem*“), světských obytných a hospodářských („*Za stodolami*“) a jiných světských, podle hranic („*Hraniční potok*“), ohrad, plotů, cest („*U mostu*“) a odpadových hromad („*Na haldách*“). Poslední skupinou jmen odkazující na lidskou činnost jsou jména vzniklá podle duchovního života a historie (podle pověr a pověstí – „*Čertova rokle*“, lidových zvyků a zábav, náboženství a církve – „*U poustevny*“, podle archeologie – „*Na hrobech*“, historických událostí – „*Tábor*“ nebo podle místních událostí – „*Vyhořelá*“). Devátou, a zároveň poslední skupinu pomístních jmen, tvoří jména vzniklá podle jmen ostatních (předslovanská, německá, jiná cizí jména a jména nejasná) (Šmilauer 1963, s. 111–115).

Vodní jména se těší různému třídění, ale ve všech se uplatňuje pět základních skupin – obecná jména (řeka), povaha vody (její barva, teplota atd.), povaha toku (délka, ...), okolí toku (rostliny, zvířata) a člověk jako uživatel a majetník (Šmilauer 1963, s. 115).

2.2.2 Slovní zásoba

I přesto, že slovní zásoba toponym je částí slovní zásoby jednotlivých jazyků, má své zvláštnosti. Nalezneme v ní slova, která jsou obecné slovní zásobě neznámá, anebo

naopak neužívá běžná slova pro obecnou zásobu. Základ zeměpisných jmen je nejčastěji tvořen substantivy jak vlastními, zvl. osobními („*Petr – Petrovice*“), občas zeměpisnými, tak obecnými, jenž označují jak lidi („*mnich – Mnichovice*“), tak věci a abstrakta („*Bláto – Blatná*“). Slovní zásoba je však tvořena i adjektivy a jejich odvozeninami a slovesy, eventuálně celými větami („*Bůhzdář*“) (Šmilauer 1963, s. 109).

Existují různé vztahy, které vedly k pojmenování toponym na základě osobního jména. Eponymem²³ není vždy jen náčelník rodu či zakladatel osady, ale jsou to i osoby, s jejichž jménem se v určité době osada spojovala (např. pozdější majetník). Tyto osoby jsou vždy pro osadu významné. Vlastní jméno osobní se pro vznik toponym hojně využívalo v maďarštině, ale i v Americe a později i v Evropě. U nás tyto typy názvů místních jmen nalezneme u osad vzniklých kolem samot, hostinců a mlýnů, které převzaly jejich jméno. Některá místní jména nemají doložený svůj původ. Je to způsobeno tím, že mnohá jména nejsou doložena z důvodu zániku ještě před dobou, než vznikly obsáhlejší seznamy osobních jmen. Postup vyvozování osobních jmen ze jmen místních využil August Sedláček. Tento postup se ukázal jako nutný, i když se našli jeho oponenti, kteří jej pokládali za nebezpečný. Osobní jména nám tak podávají svědectví o tom, že toponomastiku a antroponomastiku od sebe nelze oddělovat – studium osobních jmen je nezbytnou složkou v toponomastickém zkoumání. Osobní jména jsou podmíněna jak časově, tak místně, a tím „*znamenitě doplňují svědectví toponomastické*“. Stejně je to i se znalostí příjmení, která hrají důležitou roli ve výkladu traťových jmen. Zvláště mimo kmenová území se uplatňují jako základy místních jmen jména kmenová²⁴. Svě místo zaujímají i jména rodová²⁵, která v dřívějších dobách nebyla ustálena, protože přídomky se měnily podle sídla (Šmilauer 1963, s. 116–118).

²³ Eponym – vlastní jméno osoby sloužící jako východisko pro pojmenování jiné osoby, rodu, rodiny, místa, věci atd. (Jana Pleskalová (2017): EPONYM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/EPONYM> (poslední přístup: 10. 4. 2020)).

²⁴ Kmenové jméno = etnonymum je vlastní jméno kmene nebo národa, rozlišuje se autetnonymum (etnonymum, které si dal národ sám) a aletnonymum (etnonymum, které národ nebo kmen dostal od svých sousedů) (Jana Pleskalová (2017): ETNONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ETNONYMUM> (poslední přístup: 10. 4. 2020)).

²⁵ Rodové jméno – v onomastice je považováno za jméno rodu, v historii je osobním jménem, které má v rodu zvýšenou frekvenci a jeho užívání se stává rodovou tradicí (Jana Pleskalová (2017): ANTROPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM> (poslední přístup: 10. 4. 2020)).

Méně častým základem místních jmen jsou obecná jména. Výjimku tvoří jména pomístní, zejména jména vod a hor. U nich nalezneme převahu právě jmen obecných. V toponymech máme doložena již zaniklá obecná jména (např. „*vetla „druh vrby“ ve jménech Vetlá*“). Ze jmen, která označují terénní útvary, jsou doložena pouze jména v jiných slovanských jazycích a jména dialektická či zastaralá (Šmilauer 1963, s. 118–119).

Zeměpisná jména vznikají, procházejí vývojem, a také zanikají. Z toho vyplývá, že jsou vázaná na čas a místo – jsou tedy rozložena na nějakém území, které má své hranice. Existují slova běžná, která ale do toponomastiky buď vůbec nepronikla, anebo jejichž užití je omezeno časově, pouze na určitou dobu (Šmilauer 1963, s. 119–120).

Reakcí na vznik nových objektů, krajinné změny, historické události a na další faktory je proměna toponym. První změnou byla exonyma²⁶, popř. endonyma²⁷. K zásadním proměnám však došlo až v souvislosti s kolektivizací venkova a s tím spojeným zánikem několika dřívějších objektů (díky zastavění, zalesnění či zatopením). A právě tyto změny přispěly ke vzniku nových objektů a samozřejmě se vznikem jejich jmen. Pokud však nebereme v potaz historii, vidíme, že velké množství nových jmen vzniklo během posledních desítek let (hlavně to jsou např. jména hotelů, rekreačních prvků, hospod, obchodů, průmyslových provozoven atd.). Tato nová jména jsou aktivně užívána zejména u mladé generace. Specifický je tzv. toponymický registr mladých, který je charakteristický např. svým zkracováním („*Nádro místo Nádraží*“) či užíváním mikrosociálních toponym pro označení místa jejich schůzek („*Pod mostem*“), jejichž lokality mohou být i tajné („*U auta*“). Proměny toponymie v posledních letech jsou tedy poměrně dramatické – klesá aktivní znalost toponym, která jsou nahrazována toponymy novými (David; Mácha 2014, s. 111–114, 136).

<https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM#rodov%C3%A9%20jm%C3%A9na> (poslední přístup: 10. 4. 2020)).

²⁶ Exonymum – vlastní jméno objektu, jehož jazyková podoba se liší od podoby používané na území, kde se objekt nachází, tedy od jeho endonyma (např. Londýn místo London) (Milan Harvalík (2017): EXONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/EXONYMUM> (poslední přístup: 20. 4. 2020)).

²⁷ Endonymum – vlastní jméno objektu, které má jazykovou podobu shodující se s jazykem, kterým se hovoří na území, kde se objekt nachází (např. Wien místo Vídeň) (Milan Harvalík (2017): ENDONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ENDONYMUM> (poslední přístup: 20. 4. 2020)).

2.3 Toponymický materiál a metodologie

Toponomastické práce jsou založeny na sběru materiálu, který je dle V. Šmilauera (1963, s. 28) jejich nejvýznamnější složkou. Rozlišují se celkem tři druhy materiálu, a sice materiál historický, zeměpisný a nářeční. Historickým materiálem se rozumí vyprávěcí prameny, které však obsahují jen málo jmen, listiny a listy, úřední knihy církevní, veřejné (finanční a soudní), městské a feudální. Tyto materiály jsou stěžejní pro dobu předbělohorskou. Pro období po Bílé hoře patří k nejdůležitějším pramenům Berní rula z let 1653–1656, moravské lánové rejstříky, tereziánský a josefínský katastr, stabilní katastr. Významná je kapitola *Böhmens Name*, která se nachází v díle Jaroslava Schallera *Topographie des Königreichs Böhmen* pocházející z konce 18. století. Česká jména obnovuje František Palacký v *Popise království Českého* a jejich úřední platnost je stvrzena v díle *Zevrubný popis rozvržení země království Českého*. Ve druhé polovině 19. století byl vydán *Topograficko-statistický slovník Čech a Vlastivěda moravská* (Šmilauer 1963, s. 38–45).

Zeměpisný materiál zahrnuje mapy, atlasy, zeměpisná díla a lexikony. Z 19. a 20. století jsou nejvýznamnější vojenská mapování. Katastrální mapy mají význam pro traťová jména. V 60. letech 20. století byly významné atlasy – *Atlas republiky Československé, Lesnický a myslivecký atlas a Atlas podnebí Československé republiky* – dále cestopisy, cestovní deníky, indexy velkých atlasů a další zeměpisná díla. V lexikonech nejdeme sepsána jednotlivá sídliště i se statistickými údaji (Šmilauer 1963, s. 46–50).

Za nejhlavnější materiál považují J. David; P. Mácha (2014, s. 18) pomístní jména. Upozorňují i na materiál pocházející z historických map a dalších dobových pramenů (listin, kronik, urbárů či katastrů), avšak právě v tomto materiálu spatřují dvě nebezpečí. Prvním je dobová toponymická pluralita, ze které je vybírána pouze jedna varianta. U ní hrozí riziko, že nevíme, jestli v dané době vůbec existovala a jestli není pouhou fantazií tvůrce či zadavatele dokumentu, a tím pádem vytvořena pouze pro účely dokumentu. A pokud by přece tato varianta existovala, není dohledatelné, v jaké míře bylo toponymum užíváno lidmi v porovnání s jinými toponymy, která se k danému objektu vztahovala. Druhé nebezpečí je spatřováno ve zpomalování přirozené toponymické dynamiky, které je způsobeno fixováním podoby daného toponyma pro další generace např. do pozemkových knih či map. Tím se hromadí rozpory mezi

standardizovanou a skutečnou toponymií, protože vývoj a proměny toponym jsou nezastavitelné.

V současnosti se setkáme s tzv. alternativním materiálem, který se uplatňuje při studiu současné toponymie. Lze jej získat pomocí soupisů a sběru zeměpisných dat od žijících lidí (David; Mácha 2014, s. 19).

Dnes analýzy toponymického materiálu postupují tak, že jméno posuzují ze dvou hledisek – zprv je jméno posuzováno a vykládáno jako jev sám o sobě a zadruhé jako jev jistého celku. Do něj je zařazováno podle svých formálních, sémantických a mimojazykových příznaků. Poslední zmíněné jsou však nahlíženy v různé míře podle toho, jaký mají podíl na vzniku onoho jména (např. pojmenování lokality po jisté osobě) (Šrámek 2016, s. 139).

Aby se mohl provést toponymický výzkum, je zapotřebí systematické pramenné řady, která u jednorázových výzkumů chybí, a tím je celá práce ztížena. Tato řada totiž slouží k posouzení rychlosti změn toponymické znalosti, jež ze starých map, archivních pramenů a katastrálních map nelze vyčíst. Dalším problémem u těchto pramenů je pouhý zlomek všech jmen a časté zkomoleniny názvů či jejich chybná lokalizace, popř. lokalizace absentující. Proto je pro jednorázové výzkumy rychlosti a proměny toponym jednodušší metoda, a sice provedení vlastního soupisu oikonym a anoikonym a následně jeho porovnání s neúplným soupisem provedeným Ústavem pro jazyk český Československé akademie věd z 60. a 70. let 20. století. Druhou částí by byla konfrontace „s *aktivní toponymickou znalostí zástupců různých generací*“. Vedle této metody stojí také metoda individuálních a skupinových rozhovorů a metoda dotazníkového šetření (David; Mácha 2014, s. 100–101).

Další užívanou metodou pro zpracování toponymického materiálu je metoda prvních dokladů, se kterou lze pracovat s materiály od poloviny 16. století, ze kterých, pokud jsou úplné, můžeme zjistit vznik např. nových osad a nových jmen velmi přesně. Poslední metodou, kterou v této práci zmíním, je metoda jazykového rozboru. Je totiž více spolehlivější pro zkoumání období staršího než výše zmíněné 16. století. Své poznatky totiž opírá o historická a archeologická fakta. Metoda jazykového rozboru předpokládá zjištění soustavy českých oikonym vč. jejich základů po stránce významové i slovotvorné (Šmilauer 2015, s. 22–23).

2.4 Vztahový a slovtvorný systém

Vrchol špičky toponymického systému tvoří toponymie jazyka nebo území – soubor vlastních jmen místních (pomístní jména totiž nejsou jednoznačně formálně určitelná. Jazyk (nářečí) v tomto systému „určuje pouze rámcové zařazení toponymie do gramatického a slovtvorného plánu a poskytuje jen lexikálně sémantické prostředky k odvozování místních jmen“. Zásadní význam jazyka spočívá v tom, že je to jev, který je vnitřně hierarchizovaný a organizovaný. Zároveň vytváří systém vzájemně funkčně spjatých prvků. Z toho vyplývá, že i toponymie vytváří stavebně i funkčně strukturovaný řád (Šrámek 2016, s. 139).

Toponymické modely jsou rozlišeny na modely vztahové a slovtvorné. Díky jejich působení vzniká toponymický model pojmenovavací. Vztahový model je jedním ze základních prvků onymického obsahu toponyma. Tyto modely „zevšeobecňují soubory motivačních příznaků, a to na základě vztahu pojmenovatele k realitě“. Existují celkem čtyři typy vztahových modelů – „kde, odkud“, „kdo, co“, „jaký, jací“, „čí“. Tyto typy vyjadřují dva základní vztahy jméno-realita. Zaprvé jsou to poloha, popis, charakteristika a zadruhé je to přivlastnění podle uplatnění kategorie životnosti a neživotnosti. Výsledkem vztahových modelů je společenská komunikace, a proto jsou časově, místně a sociálně proměnné (Šrámek 2016, s. 159).

Zatímco vztahové modely se týkají motivačních příznaků, slovtvorný model představuje formální příznaky vztahového modelu, tedy formální utváření toponyma. Je také slovtvorným vzorcem pojmenovavacího aktu závislého právě na modelu vztahovém. Z toho vyplývá vzájemná závislost obou modelů. (Šrámek 2016, s. 159).

Proces vývoje obou modelů má dvě fáze. Zaprvé, vztahový model je podmíněný změnou vztahu pojmenovavatele k realitě (např. „„čí majetek“ = *Myslivoř X* „čí lidé“ = *Myslivořice*“), a zadruhé, vývoj slovtvorného modelu je podmíněn ztrátou normativní platnosti. Ke splnění pojmenovavacích potřeb jsou třeba vztahové modely, kterým odpovídají modely slovtvorné (Šrámek 2016, s. 159).

II PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část představuje vznik a vývoj toponym ve dvou vybraných městech – Hrotovicích a Třebíči. Pozornost je věnována vzniku jednotlivých městských částí zejména od počátku 18. století. Je také sledováno, jak jednotlivé části měnily své názvy.

Hrotovická toponyma jsem spojila do souvislosti s osídlováním města – zmíněna jsou všechna urbanonyma, která jsou ve vztahu ke stáří města poměrně nová. Zároveň jsem vybrala hrotovická hydronyma, některá oronyma, agronyma a hydronyma. Celkem tedy bude zmíněno okolo 60 toponym vzniklých od 18. století.

Co se týká třebíčských toponym, tam jsem se, vzhledem k velikosti města, rozhodla pro popis vývoje pouze nejstarší části města nazývané *Vnitřní město* a *Záměstí*, na kterém se rozprostírá téměř celé *Židovské město*. Popsaných bude okolo 27 urbanonym.

1 HROTOVICE

1.1 Krátká historie města

Roku 1910 byly archeologem Jaroslavem Palliardim objeveny památky po nejstarších obyvatelích. Původní osady byly dvě, nedaleko sobě vzdálené, a pochází z mladší doby kamenné. Nacházely se *Za panskou zahradou*, dnes na místě u *hřbitova a obory*. Mladšího osídlení byla osada nad *Horním rybníkem* z 10. nebo 11. století (Knotek 2020).

Ačkoli je přesné datování vzniku Hrotovic nejasné, úplně první zmínka nejspíš pochází ze 13. století, konkrétně z roku 1228. Nepřímou písemnou zmínkou je zakládací listina Přemysla Otakara I., která udělovala privilegia oslavanskému klášteru. Tato listina se nedochovala, ale existuje její opis v listině Václava I. V listině Přemysla Otakara I. se objevuje jméno Theodoricus Hrutowitz, který je považován za zakladatele Hrotovic. Podle něj byla také osada pojmenována – nesla název *Hrutovici*, posléze *Hrutovice* a dnes má podobu *Hrotovice*. Záměna „o“ za „u“ v názvu osady vznikla vlivem nářečí. Archeologické výzkumy dokazují existenci této osady už před rokem 1200 (Knotek 2020; Z HISTORIE. In: *Hrotovice: Oficiální web města*. URL: <https://www.hrotovice.cz/z-historie/ms-31849/p1=31849> (poslední přístup: 2.5.2020)).

Během středověku prošly Hrotovice různými přeměnami, byly majetkem několika pánů. Patřilo k nim sedmnáct vesnic, součástí panství byly i cihelny, pískovny a čtrnáct již zaniklých osad. Až do 16. století zde stála tvrz, pak byl vystaven zámek, který od konce 19. století slouží jako kancelářské a obytné místnosti (Knotek 2020; Z HISTORIE. In: *Hrotovice: Oficiální web města*. URL: <https://www.hrotovice.cz/z-historie/ms-31849/p1=31849> (poslední přístup: 2.5.2020)).

Roku 1848 se Hrotovice staly centrem soudního okresu, a tím pádem se začaly pomalu rozrůstat. Zanikaly lomy, příkopy a dřevěné stodoly v samotném středu města. K velkému stavebnímu rozvoji došlo zejména před první světovou válkou, kdy ve městě přibývalo na 136 domů za přibližně 80 let (Pamětní kniha městyse Hrotovice II. díl, s. 5–6).

Roku 1881 byly Hrotovice povýšeny na městys. V 70. letech 20. století pod ně spadaly další, malé obce – *Slavětice, Krhov, Bačice, Udeřice, Račice, Odunec, Zárubice*. O 20 let později, konkrétně roku 1994, byl městys Hrotovice povýšen na město (Z HISTORIE. In: *Hrotovice: Oficiální web města*. URL: <https://www.hrotovice.cz/z-historie/ms-31849/p1=31849> (poslední přístup: 2.5.2020); Lutterer; Majtán; Šrámek 1982).

1.2 Mstěnice – zaniklá osada

Nejznámější zaniklou osadou z období raného středověku jsou asi 4 km vzdálené *Mstěnice*, které leží na soutoku *Bačického potoka* a *Mocly*. I když první zmínka o Mstěnicích pochází z roku 1393, vesnice na svém místě stála už v 8. století a archeologicky jsou doloženy i neolitická obydlí. Název osady pochází od vladyků ze Mstěnic – je tedy podle jejich rodu pojmenována. Roku 1468 byly Mstěnice vypáleny vojskem uherského krále Matyáše Korvína při jeho tažení na Třebíč. Pustá vesnice byla majetkem několika pánů. V letech 1960–2006 pod vedením profesora Vladimíra Nekudy zde probíhaly archeologické výzkumy. (Knotek 2020; ZANIKLÁ VES MSTĚNICE. In: *Hrotovice: Oficiální web města*. URL: <https://www.hrotovice.cz/zanikla-ves-mstenice/ms-31830/p1=31830> (poslední přístup: 2.5.2020)).

1.3 Hrotovická toponyma související s osídlováním Hrotovic

Až do roku 1949 Hrotovicemi nevedly žádné ulice. Nejstarší obydlenu částí, kterou obývali zejména sedláci, byl *Hladov*, jehož název pochází od jediné studny, která

v Hrotovicích byla a které se říkalo *Hladovka*, a oblast *u kostela*. (Knotek, 2020). Ulice jako takové byly pojmenované až v polovině 60. let, konkrétně roku 1965. Od této doby se v podstatě moc názvů ulic nezměnilo. Jejich pojmenování proběhlo společně s přečíslováním domů (Sucharda 2015, s. 74).

1.3.1 Müllerovo mapování

Obrázek 1.1 Müllerova mapa

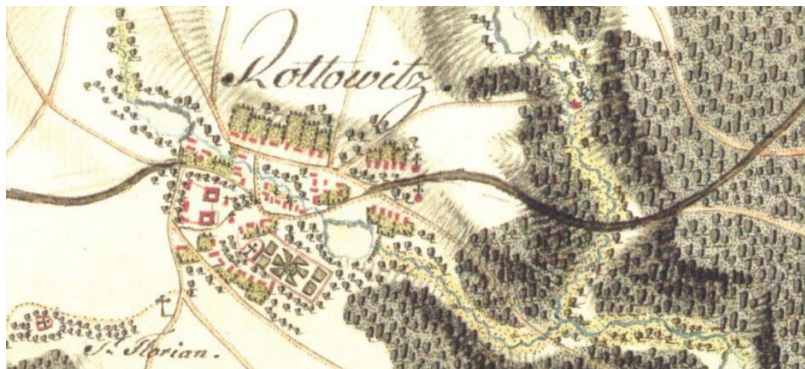

Müller 1716. © Historický ústav

Müllerova mapa Moravy z roku 1720 nám podává svědectví o německé podobě názvu Hrotovic, a sice *Rotowitz*. Z této mapy toho jde o Hrotovicích vyčíst jen velmi málo. Je v ní vyznačen *zámek* a protékající potok, dnes nazývaný *Milačka*. Ovšem vyznačení jeho toku by mohlo odpovídat také dnešnímu *Račickému potoku*, který však neprotéká Hrotovicemi, což dokazuje i I. vojenské mapování. Ten se též vlévá do *Rouchovanky*, která je od ústí směrem k *Dalešicím* nazývána *Moclou*. Rouchovanka pak pokračuje do *Mstinského rybníku*, který se nachází nedaleko zaniklé osady *Mstěnice*, podle které lze název rybníku odvodit.

1.3.2 I. vojenské mapování

Obrázek 1.2 I. vojenská mapa

© 1st Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR

K I. vojenskému mapování, nazývanému také jako Josefské, docházelo v 60. a 80. letech 18. století. Opět je zde proměna, byť jen grafická, u jména zkoumaného města – *Rottowitz*. Co se vodstva týká, jsou zde zobrazeny dva rybníky, které v Hrotovicích nalezneme i dnes – *Horní rybník* a *Dolní rybník*. Oběma těmito rybníky protéká potok *Milačka*.

Jak už bylo zmíněno v úvodu kapitoly 1.3, jedinou obydlenu částí Hrotovic byl *Hladov* a část okolo kostela nazývána *Zákostelí*. Oba tyto historické názvy přetrvávají jako názvy ulic dodnes. Je zde vyobrazena jediná cesta vedoucí napříč Hrotovicemi spojující Hrotovice se Slavěticemi. Tato dnes vede jiným směrem, ačkoli spojení se Slavěticemi je stejné.

Z této mapy lze též vyčíst, že u *Panské zahrady* byl hřbitov pouze jeden, druhý se nacházel *U svatého Floriána*, který zde dnes nenajdeme. Zmíněna je tedy i socha sv. Floriána, která stojí na nejvyšším bodu Hrotovic. Podle sochy se místními obyvateli tomuto místu říká *Floriánek*, a užívá se spojení *jít na Floriánek* či *jít k Floriánku*.

1.3.3 II. vojenské mapování

Obrázek 1.3 II. vojenská mapa

© 2nd Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR

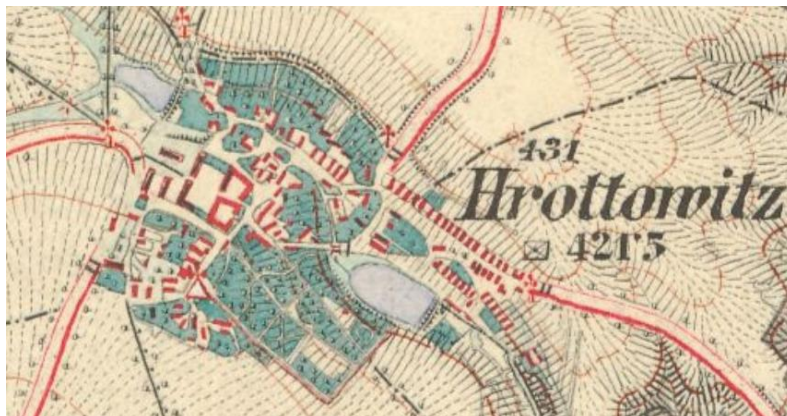
II. vojenské mapování, nazývané také jako Františkovo, probíhalo v letech 1806–1869. Název *Hrotowitz* se svojí podobou již blíží dnešní podobě. Vidíme zde znázorněnou změnu *Panské zahrady*, která už není rozdělená do jednotlivých prvků. Svoji současnou podobu dostává *Slavětická silnice*, jenž je dnes ulicí *Brněnskou* (podle směru na Brno). Původní cesta do Slavětic je zrušena. *Slavětická silnice* je propojena s novou cestou, *Dalešickou silnicí*, která v budoucnu nese název ulice *Třebíčská*.

Přibývají také nová obydlí, která dnes tvoří především ulici *Domky*, jež byly původně nazývány jako *Chalupy*. Vyznačená je socha sv. Donáta – od toho označení pole *u sv. Donáta*. Nové domy se objevují i poblíž samotného zámku.

Z 20. let 19. století také pochází zmínka o *Nových rybnících* vzniklých na *Rouchovance* a vzdálených asi 2 km od centra Hrotovic. Vyhledávaným turistickým letoviskem se však staly až ve 30. letech 20. století, a také po druhé světové válce. Dnes je kolem rybníků chatařská oblast a město se zde snaží o vybudování nového koupaliště (Knotek 2020).

1.3.4 III. vojenské mapování

Obrázek 1.4 III. vojenská mapa

© 3rd Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR

Ve III. vojenském mapování, Františko-josefském, které probíhalo v letech 1868–1885, po dlouhé době nedošlo k žádným změnám v názvu města. Došlo však ke stavbě nových domů v neosídlených lokalitách. Svůj základ dostaly *Dražka* a domy na dnešní ulici *Jihlavská*. Vybudována je místní škola stojící na svém místě dodnes na ulici *F. B. Zvěřiny*.

V porovnání s předchozí mapou nelze zcela přesně určit, zda potok *Milačka* protéká po povrchu Hrotovic, anebo už pouhým okem ve městě vidět není. Z pozdějších dokladů však víme, že potrubím byl veden až v polovině 60. let.

1.3.5 Konec 19. století a počátek 20. století

Na konci 19. století vznikaly domy pod *Šibeničním vrchem*, kde je dnes ulice *Letná*. Změnila se i podoba *Šibeničního vrchu*, dnes je zalesněný a místní obyvatelé les nazývají jako *Šibeník*, *Šibeňák*, či *Šibeničák*. Název je odvozen od šibenice, která v těchto místech stála za platnosti hrdelního práva. V této době byly též vystavěny domy při *Dalešické silnici*. V těchto místech je dnes mimo ulice *Třebíčské* také ulice *Horní chalupy* a *Dolní chalupy*, které místní souhrnně označují pouze jako *Chalupy*. Domy vyrostly i při *Slavětické silnici* (Sucharda 2015, s. 30).

První roky nového století přinesly výstavbu další části Hrotovic, která byla umožněna ve stráni *Pod loučkami* (Sucharda 2015, s. 33) a pokračuje až k *Dolnímu rybníku*. Tento název s drobnou změnou v koncovce přetrval dodnes – ulice se jmenuje *Podloučky* (předtím *Podloučka*).

1.3.6 Meziválečné období

Další velká výstavba domů probíhala ve 30. letech 20. století. První domy vznikají již roku 1929 a dávají vznik tzv. *Masarykově čtvrti*, která byla po válce přejmenována na *Novou čtvrť*. Nachází se na území bývalé *Panské zahrady*, první domy jsou postaveny na ulici nazývané jako *Přes panskou zahradu*. Do této čtvrti společně s *Hladovem* byla vystavena obecní silnice. Roku 1930 byl také vystaven Hasičský dům stojící při *Dalešické silnici*. (Sucharda 2015, s. 51; Pamětní kniha městyse Hrotovice II. díl, s. 12–13; 62).

1.3.7 50. a 60. léta 20. století

Zámecké náměstí bylo po druhé světové válce přejmenováno na *náměstí 8. května*. Důvodem byla hrotovická tragédie, která se stala 8. května 1945, při níž zahynulo přes 100 hrotovických občanů a 36 vojáků Rudé armády (Pamětní kniha městyse Hrotovice II. díl, s. 101). Roku 1949 je založeno Jednotné zemědělské družstvo, jež má dnes své sídlo na ulici *Milačka*, jelikož se nachází u místa, odkud tento potok vytéká. Výstavba nových ulic v 50. letech stagnuje (Pamětní kniha městyse Hrotovice II. díl, s. 185).

Jak již bylo zmíněno, v polovině 60. let 20. století došlo v Hrotovicích k přečíslování domů, a hlavně k pojmenování místních ulic. Od té doby docházelo ke stavbě ulic nových a starým se více méně oficiální názvy neměnily. Ulice, které se říkalo *Přes panskou zahradu*, byla přejmenována na ulici *I. máje* díky prvomájovým průvodům. Pojmenovány byly ulice *Nové čtvrti* – ulice *Sokolská* svůj název získala podle slavnostního průvodu Sokolů v roce 1950 (na této ulici stála ještě před dvěma lety *Sokolovna*), dále ulice *Lidická* nesoucí svůj název na počest obětí z Lidic (je to jedna ze tří ulic, která má souvislost s druhou světovou válkou), ulice *Dolní* vedoucí po spodní hranici bývalé *Panské zahrady*, ulice *Mládeže*, na které od roku 1939 stojí Dětský domov a ulice *U Obory* – les na pozemcích nesoucí jméno *Obora*. Část nazývaná *Chalupy* se stala ulicí *Domky*, aby nedocházelo k záměnám s ulicemi *Horní* a *Dolní chalupy*. Mezi ulicemi *Podloučky* a *Domky* byla pojmenována ulice *Rybniční*. Ta svůj název získala díky své poloze u *Dolního rybníka*. Svého jména dostala i ulice *Bratří Lohniských* pojmenována podle bratrů, hrotovických rodáků, Lohniských, kteří se výrazně angažovali v odbojové činnosti po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Podoba názvu byla později zkrácena pouze na *Bří Lohniských*. Historická jména si zachovaly ulice *Hladov*, *Zákostelní*, *Podloučky* a *Dražka*. Vznikly též ulice pojmenované podle směru, kterým vedou – *Brněnská*, *Třebíčská*, *Znojemská* a *Jihlavská*. Mezi *Brněnskou* a *Jihlavskou* ulicemi

je ulice *F. B. Zvěřiny* pojmenovaná podle významného hrotovického rodáka, výtvarníka Františka Bohumíra Zvěřiny. Svě jméno si získala i ulice *Krátká* spojující *Hladov* a budoucí ulici *Skryjskou* (Sucharda 2015, s. 74; Knotek 2020).

1.3.8 70. a 80. léta

V 70. letech se výstavba nových ulic soustřeďovala na severní část města. Vykoupeny byly pozemky *Za humny*, *Polodíly* a *Šajby*. Na *Šajbách* prozatím vyrostla pouze ulice *Na Výsluní*, jejíž název napovídá tomu, že sem téměř celý den svítilo slunce. Výstavba byla započata i na ulici *Silvestra Práta*, dnes *Akad. Práta*, nesoucí jméno dalšího významného hrotovického rodáka, vědce, botanika prof. Silvestra Práta. K úplnému zastavování nové čtvrti stojící převážně na pozemcích *Za humny* došlo spíše až v 80. letech (Pamětní kniha městyse Hrotovice III. díl, s. 163).

Vznikly zde ulice *Skryjská* (podle názvu jedné ze zaniklých vesnic *Skryje*), *Hvězdná* (později přejmenovaná na *Mírovou*), *Cihlářská* (vedoucí k bývalé *cihelně* a napojující se přes polní cestu na ulici *Cihelna*), *Zahradní* (byly zde zahrady, je postavena na *Polodílech* spolu s ulicí *U Topolu* vzniklé díky domu postavenému na místě, kde stával topol), *Sadová* (ve které před výstavbou byly sady), a ulice *Příčná* (vedoucí napříč ulicemi *Mírovou* a *Skryjskou*). Tyto vznikly hlavně díky občanům přicházejícím z vystěhovaných vesnic *Skryje*, *Heřmanice* a *Lipňany* v důsledku výstavby Jaderné elektrárny Dukovany. (Pamětní kniha městyse Hrotovice IV. díl, s. 12–14; Sucharda 2015, s. 77).

1.3.9 21. století

V podstatě v posledních 15 letech v Hrotovicích vznikají nové ulice – *Panská* pojmenovaná podle bývalého panství, na kterém se nacházely zahrady, ploty atd., ulice *U Sýpky* nesoucí název podle budovy sýpky, za kterou se nachází, a ulice *Šajby* pojmenovaná podle pomístního jména *Šajby*. Místu, kde ulice vznikla, se říkalo *Na Šajbách* – na pastvách. Poslední vybudovanou ulicí je ulice *Ke kapličce* nacházející se pod cestou vedoucí *ke kapličce* ležící na pozemcích *Za Hřbitovem*.

1.4 Přehled anoikonym

Výše byla zmíněná některá pomístní jména. Vznik a proměna *Šibeničního vrchu* byla již vysvětlena stejně jako původ názvu *Šajby*. Dost dobře se dá odvodit název *Pod loučkami* – tato stráň se opravdu nacházela pod loukami místních obyvatel. Svoji hláskovou proměnou si prošla i *Obora*. Ve starých mapách najdeme podoby *Wobora*,

Vobora a až posléze dnešní *Obora*. Ta přiléhala k *Panské zahradě* a oblast pod dnešním lesem *Obora* je nazývaný *Panským Dvorkem*, dříve *Za Panskou zahradou*.

Odvoditelné jsou také názvy silnic *Dalešická* a *Slavětická*, které sice dostaly svůj název ulice, ale mezi lidmi stále přetrvává původní označení silnic ukazující směr k nejbližší vesnici (zejména za „hranicemi“ města). Podobně je na tom i ulice *Znojemská*, která je nazývána také jako *Bačická silnice*, a ulice *Jihlavská* nazývaná také jako *Račická silnice*.

K zajímavým bych přidala např. i pomístní jméno *Mlýnský kopec* nebo též *Mlýňák/Mlejňák*, jehož název není odvozen od mlýna, jak by se dalo předpokládat. Nachází se u *Panského Dvorku* na samém konci ulice *I. máje* a jeho název je odvozen od příjmení rodiny, která na tomto kopci bydlí.

Co se vodstva týká, byly zmíněny dva potoky protékající Hrotovicemi. Jeden z nich, *Milačka*, spojuje dva místní rybníky – *Horní* a *Dolní*. Jejich jména jsou odvozena od jejich přirozené polohy a už při prvním osídlování městečka byla jejich poloha dána – *Dolní rybník*, nazývaný *Dolňas*, najdeme na náměstíčku ležící o poznání níže než *Horní rybník*, zvaný *Horňas*, nacházející se nad ulicí *Hladov*. *Milačka* se vlévá do *Rouchovanky*, která nese jméno vesnice, Rouchovany, kterými protéká a které s Hrotovicemi sousedí. Na této vznikly další dva rybníky, které díky své poloze nesou jméno *Horní* a *Dolní*, avšak od výše zmíněných se odlišují přívlastkem „Nový“. Proto jsou místními označovány pouze jako *Nové rybníky*.

Pokud byla řeč o pozemcích *Za humny* a *Polodíly*, byla na mysli severní část města. Ještě roku 1894 (viz obrázek 1.5) jsou *Za Humny k Dalešicím* vyznačeny pouze pozemky, na kterých vznikla právě ulice *Akad. Práta* a označují se podobně dodnes – *Za Humny*. Pozemky, na kterých vznikalo nové sídliště v 80. letech, se podle této mapy nazývaly *Za chalupami*, avšak v pozdějších materiálech se o těchto nikde nedočteme, což může být způsobeno přejmenováním ulic v polovině 60. let, kdy *Chalupy* byly přejmenovány na *Domky*. Může to ale být také způsobeno historicky, jelikož v indikačních skicách z roku 1836 jsou též zmíněny pouze *Polodíly* a pozemky *za Humny k Dalešicím* (viz obrázek 1.6). Zajímavé však je, že v dnešním pozemním plánu jsou pozemky za ulicí *Mírová* opět pojmenovány *Za chalupami*. Svoji proměnou prošly i *Polodíly*. Zatímco v 70. a 80. letech 20. století není ze zápisů patrné, zda byly pozemky rozlišené na *Přední* a *Zadní polodíly*, dnes už je rozložení pozemků stejné jako na mapě,

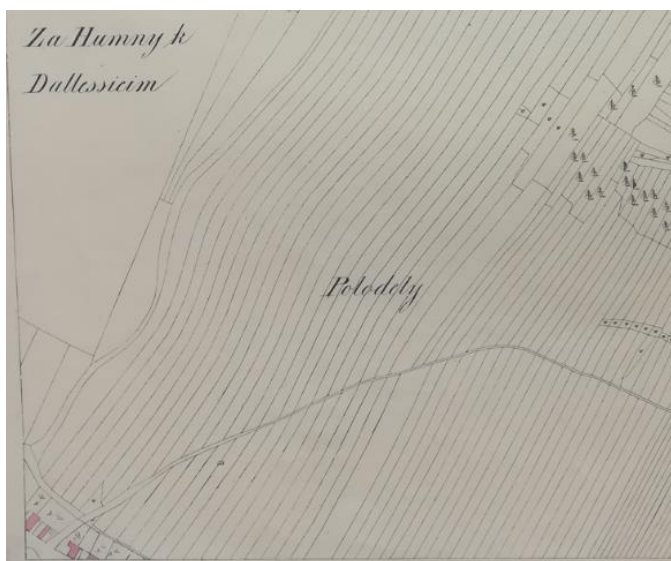
vč. pozemků *Za chalupami*. Dochovalo se též označení *Záhumenice* ležící na panských zahradách, dnes za ulicí *Panská*.

Obrázek 1.5 mapa hrotovických pozemků 1894

Státní okresní archiv Třebíč

Obrázek 1.6 indikační skica z roku 1836

Státní okresní archiv Třebíč

2 TŘEBÍČ

2.1 Krátká historie města

Prvním pevným bodem Třebíče byl benediktinský klášter Panny Marie založený okolo roku 1101 Oldřichem brněnským a Litoltem znojemským (Hosák 1966, s. 118). V polovině 13. století byla ke klášteru přistavena bazilika sv. Prokopa. Zatímco klášter zanikl a místo něj zde stojí zámek, bazilika sv. Prokopa je dnes zapsaná na seznamu památek UNESCO (HISTORIE MĚSTA. In: *Třebíč*. URL: <https://www.trebic.cz/historie-mesta/ms-30137/p1=30137> (poslední přístup: 9.5.2020)).

První dochovaná písemná zmínka o Třebíči jako městě pochází z roku 1277 a na základě rozboru této listiny je ustanoven zakladatel města – Heřman. Jméno Třebíč pravděpodobně pochází z latinského přídavného jména „*in silua Trebecensi* – „v lese třebečském““. Do poloviny 13. století je dosvědčena podoba místního jména *Třebeč* vzniklá od osobního jména *Třebek* nebo *Třebec*. Z tohoto vzniklo nové jméno *Třebč* přikloněné k osobnímu jménu *Třebík* (z tohoto přeměna nynější přípony na *-íč*) (Lutterer; Majtán; Šrámek 1982 s. 309–310). K Třebíči také připadly další osady, z nichž některé zanikly, jiné jsou samotnými obcemi a jiné se staly součástí Třebíče (*Nahradov*, dnes *Nehradov*; *Stařice* v 60. letech byla předměstím Třebíče, dnes je její městskou částí s pozměněným názvem – *Stařečka*) (Hosák 1966, s. 118).

Ve 14. století Třebíč získala povolení se opevnit hradbami a řídit se normou městského práva od Karla IV. a Jana Lucemburského. Součástí hradeb byl i kostel sv. Martina. Předměstí, dnes zvané *Jejkov*, bylo před Bílou horou významným střediskem jednoty bratrské. 15. století, konkrétně rok 1468, přineslo Třebíči na několik let zkázu, když byla vypálena uherskými vojsky. Po obnovování města vzniklo náměstí, dnes *Karlovo* (HISTORIE MĚSTA. In: *Třebíč*. URL: <https://www.trebic.cz/historie-mesta/ms-30137/p1=30137> (poslední přístup: 9.5.2020)).

V 19. století Třebíč změnila svoji podobu kvůli rozsáhlým požárům, které vznikaly převážně díky sporům mezi českým měšťanstvem a vlivnější německou menšinou o vládu, ale také se zde rozrůstala průmyslová výroba. Textilní řemesla byla vystřídána výrobou obuvi a zpracováním kůže. Na počátku 20. století byla uvedena do provozu trebičská nemocnice. V důsledku stavby Baťových závodů vznikla *dělnická kolonie* vytvářející předměstí Třebíče zvané *Borovina*. Druhá světová válka poznamenala

zejména *židovskou čtvrtí*, kam se po válce vrátilo pouhých deset lidí. Třebíč je poznamenána též výstavbou Jaderné elektrárny Dukovany, která zapříčinila výstavbu nových sídlišť, škol či autobusového nádraží. (HISTORIE MĚSTA. In: *Třebíč*. URL: <https://www.trebic.cz/historie-mesta/ms-30137/p1=30137> (poslední přístup: 9.5.2020)).

2.2 Židovská čtvrt'

První zprávy podávající svědectví o židovském etniku v Třebíči pocházejí již z 1. poloviny 14. století a poč. 15. století. V 16. století byli Židé Janem Černohorským z Boskovic z panství vypovězeni a na panství se vrátili až o několik desítek let později. Dvě židovské rodiny žily na předměstí zvané *Stařečka*, dalších šest rodin v *Podklášteří*, kde se postupně vykupováním křesťanských domů utvářelo „židovské město“, městská čtvrt' *Zámostí* (nacházející se na po levém břehu řeky Jihlavy za mostem), které je dnes lidově nazýváno *Židy*. Počet obyvatel nejvíce rostl od 80. let 17. století do 20. let 18. století, kdy roku 1723 došlo k formálnímu ustavení ghetta, kde žilo přibližně 1500 osob. Zrovnoprávnění Židů znamenalo odchod, zejména těch zámožnějších, ze stísněného ghetta a roku 1900 žilo v této čtvrti pouhých 409 Židů. Pro trebičské židovské obyvatelstvo se stala zničující nacistická okupace, při níž byli téměř všichni vyvražděni. Památník obětí holocaustu společně s památníkem padlých židovských vojáků z první světové války nalezneme na židovském hřbitově (TŘEBÍČ – MĚSTO PAMÁTEK UNESCO: *Židovská čtvrt'*. In: *Třebíč*. URL: <https://www.trebic.cz/trebic-mesto-pamatek-unesco/ms-30090/p1=30090> (poslední přístup: 10.5.2020)).

Třebíčská Židovská čtvrt' patří spolu s bazilikou sv. Prokopa od roku 2003 k památkám zapsaným na seznamu UNESCO. Ačkoli ještě v 80. letech minulého století bylo toto území určené ke zvelebování a přestavbě, dnes patří k jedinému dokladu židovské kultury mimo území Izraele. Pro tuto čtvrt' jsou typické úzké uličky, veřejné průchody, rozpěrné oblouky, náměstíčka, verandy a balkony. Celkem zde nalezneme 123 dochovaných staveb včetně Přední a Zadní synagogy, židovské radnice, rabinátu, chudobince, nemocnice a školy. Model této čtvrti z roku 1850 nalezneme v Zadní synagoze, kde se též nachází expozice židovské kultury (PAMÁTKY UNESCO: *Historie židovského osídlení v Třebíči*. In: *MKS Třebíč: Městské kulturní středisko*. URL: <https://www.mkstrebic.cz/pamatky/zidovska-ctvrt/> (poslední přístup: 10.5.2020)).

K Židovskému městu patří i židovský hřbitov, který je jedním z největších a nejzachovalejších židovských hřbitovů v České republice. Je zde pohřbeno přibližně

11 000 lidí a stojí zde na 3 000 náhrobků, z nichž nejstarší je datován k roku 1625. Nedaleko vchodu byla na počátku 20. století postavena nová obřadní síň, jejíž nejcennější součástí je barevné rituální umyvadlo, tzv. kijor (TŘEBÍČ – MĚSTO PAMÁTEK UNESCO: Židovská čtvrť. In: *Třebíč*. URL: <https://www.trebic.cz/trebic-mesto-pamatek-unesco/ms-30090/p1=30090> (poslední přístup: 10.5.2020)).

2.3 Třebíčská toponyma související s osídlováním Třebíče

2.3.1 Müllerovo mapování

Obrázek 2.1 Müllerova mapa

Müller 1716. © Historický ústav

Stejně jako tomu bylo u Hrotovic, ani u Třebíče toho o osídlování města nelze z Müllerovy mapy moc vyčíst. Jsou zde zaznamenány vodní toky –řeka *Jihlava* (pojmenovaná podle dnes krajního města *Jihlavy*) a do ní se vlévající *Stařečský potok* (pojmenovaný podle městyse dnes pojmenovaného *Stařeč*, na mapě nesoucí jméno *Startz*). Zmíněná je zde vesnice, dnešní městská část Třebíče, *Rzipow*, dnešní *Řípov*. Vyznačeny tu jsou i *Nové Dvory* – *Neuhöffen* – které dnes mají jiné umístění. Tehdy ležely za městem při pravém břehu *Jihlavy*, kdežto dnes jsou městskou částí Třebíče nacházející na opačném břehu řeky.

2.3.2 I. vojenské mapování

Obrázek 2.2 I. vojenské mapování

© 1st Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR

Na mapě z I. vojenského mapování jsou zaznamenány budovy čtvrti, dnes zvané *Vnitřní město*, kde se nachází zámek s bazilikou, domy okolo *Karlova náměstí* a *Židovské město*, psané *Judenstadt*. Stojí také domy v části dnes nazývané *Stařečka*. Domy se také objevily v části *Bomky et Horka* (dnes *Horka-Domky*), *Gegkow* (dnes *Jejkov*), v městské části *Nové Město* či v ulicích *Zdislavina* a *Cyrilometodějská*, dnes spadající do části *Nové Dvory*, u kterých je vyznačený most přes řeku *Jihlavu*, dnes *Smetanův*.

Z vodstva zde přibylo dnes zvané *Máchovo jezírko* nacházející se v *Libušině údolí*, místně zvané *Libušák*. Také je vidět rozdílná vzdálenost *Řípo* (na mapě stále *Rzipow*) od *Třebíče*.

Co se vlastního jména města týká, není tomu jako u *Hrotovic*, kde se podoba názvu lišila v této mapě od názvu *Müllerovy mapy*. U *Třebíče* je v obou mapách stejný. Při větším oddálení je na mapě vidět i dnešní městská část *Týn*, v té době psaná *Tein*. Z dalších přilehlých vesnic jsou vyznačeny mimo *Rzopow* také *Ptazow*, *Potzoutzow*, *Sokoli* a *Boudikowitz* (*Ptáčov*, *Pocoucov*, *Sokolí* a *Budíkovice*).

2.3.3 II. vojenské mapování

Obrázek 2.3 II. vojenské mapování

© 2nd Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR

Na II. vojenské mapě už jsou popsány některé městské části Třebíče dochované až dodnes. Jde o *Podklášteří* (na mapě *Unt. Kloster*), *Týn* (německy *Tein*), který stále není s historickým centrem propojen, dále *Židovské město* (*Judenstadt*) a rozrůstající se *Nové Dvory* a *Nové Město*. Z mapy však vidíme, že popsány jsou části pouze po levém břehu Jihlavy, pravý břeh popsán není. Chybí tedy, z těch, co jsou osídleny, *Jejkov*, *Horka-Domky*, kde je vyznačen kostel *Sv. Trojice*, dále *Vnitřní Město*, *Stařečka*, *Nové Město* a *Borovina*, ve které se na *Stařečském potoce* nachází prozatím jediné tři stavby, mlýny – *Borovinský*, *Hluchý* a *Janův* (*Borower*, *Janner* a *Hluchy*).

Co je však vidět navíc oproti I. vojenskému mapování, je rybník *Kuchyňka* (na mapě *Kuchinda T.*), jehož jméno se v české podobě se dochovalo do dnešní doby. Také v *Podklášteří* se nachází malý rybník nazývaný *Oburka*. Tento už zanikl, ale dochovalo se jak pomístní jméno, tak urbanonymum *U Obůrky*.

Na *Haupt Platz* (Hlavním náměstí, dnešním *Karlově*) je vyznačena *socha sv. Cyrila a Metoděje*. Tato se v dnešní době stala opěrným bodem – pokud si dáváte s někým sraz na trebičském náměstí, velmi často uslyšíte frázi „*sejdeme se u Cyrila/pod Cyrilem*“.

Z roku 1835 už existují mapy, kde nalezneme vlastní jména místních ulic. Avšak stejně jako výše uvedené mapy jsou i tyto popsány německy. Dokazují to jednak indikační skici z roku 1835 a jednak historické mapy přístupné na webových stránkách města

Třebíče. Jak již bylo zmíněno, ve II. vojenském mapování jsou popsány čtvrtě při levém břehu řeky. Pokud ale mluvíme o ulicích, v mapách vidíme pravý opak – pojmenovány jsou ulice při pravém břehu řeky, nikoli v *Podkláštěří* či *Židovském městě*.

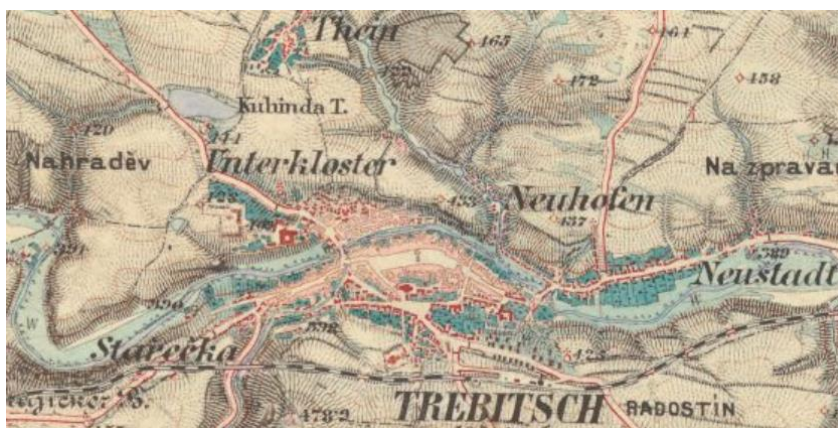
Obrázek 2.4 Indikační skica 1835

Státní okresní archiv Třebíč

2.3.4 III. vojenské mapování

Obrázek 2.6 III. vojenské mapování

© 3rd Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR

V této mapě je nejpatrnější změna opět v pojmenování městských čtvrtí. Pojmenována je již *Starčeka*, dokonce v české podobě. Ostatní jména městských částí jsou opět německy. Změna nastala v *Podkláštěří*, a nejen v hláskosloví názvu. Jeho podoba je *Unterklöster*, jehož vyznačení je posunuto nad *Židovské město* a tím pádem zmizelo označení *Judenstadt*. Naopak *Unterklöster* je nahrazen *Nahraděvem*, jehož dnešní název je *Nehradov*. Přibyl také název *Neustadt*, dnešní části nazývající se *Nové Město*. Není zde vyznačen *Jejkov*, zato je zde vyznačen *Radostín*, podle něhož jsou v

budoucnu pojmenovány sady okolo řeky právě na *Jejkově*. Není vyznačeno ani *Vnitřní Město*, *Borovina* či část *Horka-Domky*.

Hláskovou změnou si prošel i rybník *Kuchyňka* (*Kuchinda T.* → *Kuhinda T.*).

2.3.5 Vývoj třebíčských urbanonym od roku 1899 – Vnitřní město

V mapách z roku 1899 se již setkáme s českými názvy městských částí, ulic, a sídlišť. Do té doby jsou veškeré názvy v němčině, a proto naše zkoumání vývoje změn začíná tímto rokem.

2.3.5.1 Hasskova ulice

Původní německý název ulice zněl *St. Martin Gasse* pojmenované podle kostela sv. Martina. Pojmenována je podle třebíčského rodáka, továrníka Aloise Martina Hasska, který se roku 1882 stal druhým českým starostou města, díky čemuž se Třebíč trvale dostala do české správy. Ulice byla též nazývána *Kostelní* či *Panská*, dnes už má opět podobu *Hasskova ulice* (Joura 2011(9), s. 17).

2.3.5.2 Jejkovská brána

V této ulici stávala jedna ze tří bran střežící vstup na náměstí od předměstí *Jejkov*. Byla odstraněna jako poslední roku 1898. Nějaký čas se pro ni užívalo názvu *Brněnská brána*, ale dnes tato ulice nese svůj původní název – *Jejkovská brána* (Joura 2012(1), s. 16).

2.3.5.3 Jihlavská brána

Další z městských bran chránící město byla Jihlavská brána. Původní německý název ulice zněl *Iglauer Gasse*. Na historické mapě z roku 1899 nese tato ulice jméno *Trojanova*. O 11 let později byla přejmenována na ulici *Palackého*. Jsou známy i její další dvě podoby – původní *Klášterní brána* a později se jí říkalo i *Stařečská brána*. Od roku 1947 ji známe pod názvem *Jihlavská brána* (Joura 2012(1), s. 16).

2.3.5.4 Karlovo náměstí

Náměstí mělo původně německý název *Haupt Platz*, což by se dalo přeložit jako Hlavní místo, náměstí. Původní oficiální znění bylo *Náměstí císaře Karla IV.*, který byl zkrácen na *Karlovo náměstí*. Tento název se beze změny udržel až do roku 1951, kdy bylo náměstí přejmenováno na *Gottwaldovo náměstí*. Po revoluci získalo svůj původní název mezi prvními změněnými částmi města.

2.3.5.5 Komenského náměstí

Původní název z roku 1899 náměstí je *náměstí Pernštýnské*, německou podobu nemělo. Tento název byl užíván ještě za první republiky, teprve potom bylo přejmenováno na *Komenského náměstí*. Pojmenované je podle J. A. Komenského, jehož druhá žena pocházela právě z Třebíče.

2.3.5.6 Kotlářská ulice

Německá podoba této ulice byla *Gelb Gasse*, v překladu Žlutá ulice. Na počátku 20. století nesla název *Soukopova*, teprve posléze byla přejmenovaná na ulici *Kotlářskou*. Pojmenování vychází z řemesla, výroby kotlů, které zaniklo (Joura 2012(3), s. 17).

2.3.5.7 Martinské náměstí

Německá podoba byla *Kupferschmeid Gasse*, tedy Měděná ulice, alej. Po přejmenování na *Martinské náměstí* se tato podoba názvu náměstí nezměnila. Název vznikl podle opata Martina, který nechal vystavět již zmiňovaný kostel sv. Martina (Joura 2012(7-8), s. 16).

2.3.5.8 Masarykovo náměstí

Původní český název náměstí byl *Náměstí císaře Františka Josefa*, které vzniklo po německém *Jordan Platz*. V období první republiky získalo svůj nynější název, avšak stejně jako Karlovo náměstí bylo za komunistické vlády přejmenováno na *náměstí Čs. armády*. Po pádu komunismu získalo své původní jméno, *Masarykovo náměstí*, podle prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. (Joura 2012(7-8), s. 16).

2.3.5.9 Přerovského ulice

Tato ulice je známá spíše jako *Masné krámy*, které tu do roku 1869 bývaly. Své jméno *Přerovská ulice* získala po třebíčském rodáku Ignáci Přerovském, jenž stál v 60. a 70. letech 19. století v čele obecního zastupitelstva a za jeho působení dostalo město poprvé od třicetileté války český ráz (Joura 2013(3), s. 16).

2.3.5.10 Soukenická ulice

I tato ulice si prošla několika proměnami. Německý název byl *Walk Gasse*, který se proměnil v český název *Kateřiny z Valdštejna*. Na počátku 20. století byla pojmenována podle jednoho z cechů – soukenictví – na ulici *Soukenickou*. Ta byla

v období první republiky opět přejmenována na ulici *Kateřiny z Valdštejna*. Dnes už ji opět známe pod názvem *Soukenická*.

2.3.5.11 Soukopova ulice

Dříve byla ulice propojena s *Kupferschmeid Gasse*. Po oddělení a přejmenování si jméno Jana Nepomuka Soukopa – *Soukopova* – nese beze změn dodnes.

2.3.6 Současnost města

V současnosti má Třebíč celkem 17 částí obce – *Borovina, Budíkovice, Horka-Domky, Jejkov, Nové Dvory, Nové Město, Pocoucov, Podklášteří, Ptáčov, Račerovice, Říпов, Slavice, Sokolí, Stařečka, Týn, Vnitřní Město a Zámostí* s 286 ulicemi.

K posledním největším změnám v názvosloví ulic docházelo po roce 1989, kdy bylo pozměněno více jak 30 vlastních jmen. Kromě již výše zmíněných prošly proměnou také např. ulice *Julia Fučíka* (dnes *Bráfova třída*), ulice *Rudé armády* (dnes *Koželužská*), *Enelsova* ulice byla změněna na ulici *Demlova*, *Leninova* na *Seifertovu*, *Marxova* na *Zahradníčkovu* atd. Některé názvy však zůstaly. Příkladem je část *Nových Dvorů*, která je dodnes lidově nazývána „*Rusko*“ a která si zachovala některé původní ulice, např. *Tolstého*, *Gorkého*, *Moskevská* či *Kyjevská*. Změněna však byla ulice *Gagarinova* na ulici *Benešovu* (Martin Singr (2020): Před třiceti lety města prepisovala své mapy. In: *Jihlavský deník*. URL: https://jihlavsky.denik.cz/zpravy_region/pred-triceti-lety-mesta-prepisovala-sve-mapy-20200301.html (poslední přístup: 10.5.2020); František Vondrák (2014): V roce 1991 mizely z Třebíče sochy a měnily se názvy ulic. In: *Třebíčský deník*. URL: https://trebicky.denik.cz/zpravy_region/v-roce-1991-mizely-z-trebice-sochy-a-menily-se-nazvy-ulic-20141118.html (poslední přístup 10.5.2020)).

2.3.7 Vývoj třebíčských urbanonym od roku 1899 – Zámostí

Až na výjimky se ustálená pojmenování téměř neměnila a podoby jmen tamních ulic zůstaly tak, jak byly přiděleny.

2.3.7.1 Blahoslavova ulice

Její úplně původní název je *Horní ulice*. Tento název vychází z přirozené polohy ulice – jednoduše leží výš než ulice *Dolní*, dnešní ulice *Leopolda Pokorného*. V období první republiky nesla jméno *Husova ulice*. Později byla přejmenována na *Blahoslavovu*

ulici nesoucí jméno Jana Blahoslava, biskupa Jednoty bratrské a překladatele Nového zákona pro Bibli kralickou (Joura 2011(2), s. 16).

2.3.7.2 Leopolda Pokorného

Jak již bylo zmíněno, tato ulice nesla dříve název *Dolní*. V období první republiky nesla jméno *Masarykova ulice*. Své současné jméno, *Leopolda Pokorného*, nese podle znojemského vojáka vyrůstajícího v Třebíči Leopolda Pokorného, který padl ve španělské válce (Joura 2012(5), s. 17).

2.3.7.3 Subakova ulice

Tato ulice byla pojmenována podle židovské rodiny Subaků, kteří zde na konci 18. století založili koželužskou dílnu, která se postupně rozrostla ve velkou továrnu „Izák Herrmann Subak a synové“. Svého času nesla také název *Tovární* (Joura 2013(7-8), s. 17).

2.3.7.4 Ulice existující beze změny názvu

Havlíčково nábřeží bylo pojmenováno podle českého spisovatele, novináře a politika Karla Havlíčka Borovského (Joura 2011(9), s. 17).

Ulice *Na kopečku* – jméno ulice je odvozeno od její přirozené polohy. Z *Blahoslavovy* ulice vede směrem nahoru, tedy na kopeček (Joura 2012(10), s. 16).

Ulice *Na Úbočí* je krátkou uličkou ve skalnatém svahu, jejíž název je opět odvozený od přirozené polohy, jelikož se na nachází pod návrším (Joura 2012(11), s. 16).

Ulice *Na Výsluní* svým tvarem připomíná spíše miniaturní náměstí. V jeho zákoutí téměř celý den svítí slunce, od čehož je odvozeno jméno ulice (Joura 2012(11), s. 17).

Náměstí Rabína Ingbera bylo ještě nedávno nepojmenovaným místem. Své jméno nese po Rabínu Mojžíši Ingberovi, který byl posledním trebičským rabínem (Ivana Říhová (2017): Náměstí Rabína Ingbera. V Třebíči budou nové adresy. In: *Třebíčský deník*. URL: https://trebicky.denik.cz/zpravy_region/namesti-rabina-ingbera-v-trebici-budou-nove-adresy-20171122.html (poslední přístup: 10.5.2020)).

Opuštěná ulice je na svém samém konci ohraničena skálou, tudíž nikam nevede, od čehož je také odvozeno její jméno (Joura 2013(1), s. 16).

Ulice **Pod Podloubím** –jméno je odvozeno od jejího částečného průchodu klenutým průchodem. Tím klamně vyvolává dojem slepé uličky (Joura 2013(2), s. 16).

Pomezní ulice nese svůj název z důvodu toho, že se nachází na rozhraní *Zámostí* a *Podklášteří*, bývalých samotných obcí (Joura 2013(2), s. 17).

Skalní ulice je pojmenována, stejně jako některé předchozí, podle své přirozené polohy. Tato ulice totiž vede po skalním úpatí (Joura 2013(5), s. 17).

Stinná ulice – dalo by se říct, že tato ulice je opakem ulice *Na Výsluní*. Zatímco na ulici *Na Výsluní* slunce svítí téměř celý den, do ulice *Stinné* dopadnou sluneční paprsky jen zřídka a je věčně ve stínu (od toho také název ulice) (Joura 2013(7-8), s. 16).

Tiché náměstí je nejmenší třebíčské náměstí, které bylo v dřívějších dobách mimo městský ruch – bylo zcela tiché (Joura 2013(9), s. 17).

Úzká ulice dostala název podle svého vzhledu, jelikož oproti ostatním ulicím a uličkám je opravdu úzká (Joura 2013(11), s. 17).

Ulice V Mezírcce – název je opět odvozen od její polohy. Vzhledem k okolní zástavbě se opravdu nachází v mezeře mezi ulicemi (Joura 2013(12), s. 16).

Závěr

Cílem práce byl výzkum vzniku a vývoje toponomastických názvů, zejména urbnonym. Výzkum probíhal ve dvou městech na Vysočině – v Hrotovicích a Třebíči. Nejprve je práce zaměřena teoreticky. Tato část nám podává obecnou charakteristiku o lingvistických disciplínách, onomastice a toponomastice, od jejich úplných počátků. Samotná historie těchto disciplín nám ukazuje nejen jejich lingvistické zaměření, ale také úzkou spolupráci s dalšími obory, zejména s historií a geografii. Poměrně podrobně jsme prošli třídění onomastických disciplín a posléze třídění vlastních jmen zeměpisných – toponym, včetně vývoje jejich slovní zásoby.

Praktická část byla uskutečněna ve dvou etapách. První byla zaměřena na malé město Hrotovice, kdy sběr materiálu probíhal zejména v Muzeu Hrotovicka u Mgr. Jana Knotka, ale také díky hrotovickým kronikám, které byly vypůjčeny v místní knihovně. Bylo zjištěno, že nejstarším ulicím města zůstalo historické pojmenování. Jelikož ulice v Hrotovicích vznikaly až po druhé světové válce, většina z nich byla pojmenována až v polovině 60. let a názvy ulic se téměř nezměnily. Některé z ulic byly pojmenovány podle směru, kterým vedou, některé podle svého umístění, jiné zase podle pomístních názvů pozemků, na kterých byly domy vystaveny. Opomenuti však nebyli ani hrotovičtí rodáci či názvy motivované druhou světovou válkou. Mezi novější části města patří sídliště vystavěné zejména díky výstavbě Jaderné elektrárny Dukovany, kde se nachází např. i ulice pojmenovaná podle jedné ze zaniklých vesnic – Skryje. Nejnovější ulice se nachází na okraji města – ulice *Šajby*, *Panská*, *U Sýpky* či *Ke Kapličce*.

Druhá etapa se soustředovala na výzkum města Třebíče. Sesbíraný materiál sestával z materiálu, který byl získán díky návštěvě Státního okresního archivu Třebíč a také díky věcným radám paní archivářky Aleny Roškové, která mě přivedla zejména na online zdroje. Původ a vývoj ulic byl zkoumán pouze v nejstarší části města, Vnitřním městě, a na Zámostí, kde se rozprostírá Židovské město. V první zmíněné části byly změny názvů ulic patrné v důsledku měnící se politické moci. Jejich původ je nejčastěji odvozen od významných osobností či podle bývalých, pro město tradičních, cechů. Na Zámostí nebyl vývoj pojmenování ulic nijak dramatický. Většina jmen totiž nese své původní jméno dodnes. Kromě ulic pojmenovaných podle významných osobností jsou nejčastěji pojmenování motivovaná svojí polohou. Naopak ve zkoumaných oblastech se nepotvrdil žádný případ pojmenování podle pomístního názvu.

Na závěr tedy můžeme říci, že v obou městech je původ jmen odvozen od významných osobností, ať už se jedná přímo o rodáky města, i o osobnosti významné pro národ. Pojmenování je též závislé na přirozeném umístění ulice či na historických pojmenováních. Ve zkoumaných částech Třebíče se nepotvrdila jména ulic motivovaná směrem, kterým vedou, avšak lze říci, že tento motiv není absentující pro celou Třebíč. A ani názvy odvozené od pomístních jmen se ve zkoumaných lokalitách Třebíče neuplatňují. Stejně tak v Hrotovicích se nesetkáme s ulicemi měnící svůj název podle střídajícího se politického režimu, jako tomu bylo v Třebíči.

Seznam použité literatury

Teoretická část

Publikace

- [1] DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-425-6.
- [2] DVOŘÁKOVÁ, Žaneta. *Literární onomastika: antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017. ISBN 978-80-7308-732-6.
- [3] HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1253-2.
- [4] ŠMILAUER, Vladimír. *Atlas místních jmen v Čechách*. Praha: Místopisná komise ČSAV, 1969. [ISBN neuvedeno].
- [5] ŠMILAUER, Vladimír. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. Praha: Academia, 2015. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2392-6.
- [6] ŠMILAUER, Vladimír. *Příručka slovanské toponomastiky*. Praha: Academia, 1970. [ISBN neuvedeno].
- [7] ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky (nauky o vlastních jménech zeměpisných): vysokoškolská příručka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. [ISBN neuvedeno].
- [8] ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016. Studie osobností brněnské lingvistiky. ISBN 978-80-7577-065-3.
- [9] ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X.

Časopisy

- [1] *Acta onomastica*: Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení onomastiky, 2013. ISBN 978-80-86496-75-7.
- [2] *Acta onomastica*: Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení onomastiky, 2018. ISBN 978-80-88211-07-5.
- [3] *Acta onomastica*: Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení onomastiky, 2018. ISBN 978-80-88211-03-7.

Internetové zdroje

- [1] DAVID, Jaroslav. Urbanonymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/URBANONYMUM>
- [2] HARVALÍK, Milan. Endonymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ENDONYMUM>
- [3] HARVALÍK, Milan. Exonymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EXONYMUM>
- [4] HLADKÁ, Zdeňka. Obecné jméno. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OBECN%C3%89%20JM%C3%89NO>
- [5] HLADKÁ, Zdeňka. Vlastní jméno. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VLASTN%C3%8D%20JM%C3%89NO>
- [6] KNAPPOVÁ, Miloslava. Chrématonymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/CHR%C3%89MATONYMUM>
- [7] KNAPPOVÁ, Miloslava. Onymická funkce. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ONYMICK%C3%81%20FUNKCE>
- [8] Oddělení onomastiky. *Ústav pro jazyk český: Akademie věd České republiky* [online]. [cit. 2019-12-13]. Dostupné z: <http://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/oddeleni-onomastiky/index.html>
- [9] PLESKALOVÁ, Jana. Abionymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ABIONYMUM>
- [10] PLESKALOVÁ, Jana. Antroponymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM>

- [11] PLESKALOVÁ, Jana. Antroponymum: Rodové jméno. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM#rodov%C3%A9%20jm%C3%A9no>
- [12] PLESKALOVÁ, Jana. Antroponymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM>
- [13] PLESKALOVÁ, Jana. Bionymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/BIONYMUM>
- [14] PLESKALOVÁ, Jana. Eponym. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EPONYM>
- [15] PLESKALOVÁ, Jana. Etnonymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ETNONYMUM#bibitem1>
- [16] PLESKALOVÁ, Jana. Fiktonym. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FIKTONYM>
- [17] PLESKALOVÁ, Jana. Fotonymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FYTONYMUM>
- [18] PLESKALOVÁ, Jana. Hypokoristikum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/HYPOKORISTIKUM>
- [19] PLESKALOVÁ, Jana. Choronymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/CHORONYMUM>
- [20] PLESKALOVÁ, Jana. Oficiální osobní jméno. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné

z:<https://www.czechency.org/slovník/OFICI%C3%81LN%C3%8D%20OSOBN%C3%8D%20JM%C3%89NO>

[21] PLESKALOVÁ, Jana. Onymický objekt. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ONYMICK%C3%9D%20OBJEKT>

[22] PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno (anoikononymum, dříve též mikrotoponymum, vlastní jméno nesídlištění): Agronymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO#hydronymum>

[23] PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno (anoikononymum, dříve též mikrotoponymum, vlastní jméno nesídlištění): Hodonymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO#hydronymum>

[24] PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno (anoikononymum, dříve též mikrotoponymum, vlastní jméno nesídlištění): Hydronymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO#hydronymum>

[25] PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno (anoikononymum, dříve též mikrotoponymum, vlastní jméno nesídlištění): Oronymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO#hydronymum>

[26] PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno (anoikononymum, dříve též mikrotoponymum, vlastní jméno nesídlištění): Speleononymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO#hydronymum>

- [27] PLESKALOVÁ, Jana. Příjímí. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/P%C5%98%C3%8DJM%C3%8D>
- [28] PLESKALOVÁ, Jana. Toponymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM>
- [29] PLESKALOVÁ, Jana. Toponymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM>
- [30] PLESKALOVÁ, Jana. Toponymum. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM>
- [31] PLESKALOVÁ, Jana. Živé vlastní jméno. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/%C5%BDIV%C3%89%20VLASTN%C3%8D%20JM%C3%89NO>

Praktická část

Publikace

- [1] DVORSKÝ, František. *Vlastivěda moravská*. V Brně: Musejní spolek, 1908. [ISBN neuvedeno].
- [2] HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Ostrava: Profil, 1966. [ISBN neuvedeno].
- [3] HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha: Academia, 1970. [ISBN neuvedeno].
- [4] HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II*. Praha: Academia, 1980. [ISBN neuvedeno].
- [5] LUTTERER, Ivan, Milan MAJTÁN, Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména Československa: slovník vybraných zeměpisných jmen s výklady jejich původu a historického vývoje*. Praha: Mladá fronta, 1982. Malé encyklopedie (Mladá fronta). [ISBN neuvedeno]

[6] SUCHARDA, Jan. *Hrotovice*. Hrotovice: JAS, 2015. ISBN 987-80-905523-3-3.

Kroniky

[1] Městský úřad Hrotovice. Knihovna Hrotovice. *Pamětní kniha městyse Hrotovice II. díl.*

[2] Městský úřad Hrotovice. Knihovna Hrotovice. *Pamětní kniha městyse Hrotovice III. díl.*

[3] Městský úřad Hrotovice. Knihovna Hrotovice. *Pamětní kniha městyse Hrotovice IV. díl.*

Články

[1] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2011, **2011**(2), 17.

[2] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2011, **2011**(9), 17.

[3] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2012, **2012**(1), 16.

[4] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2012, **2012**(3), 17.

[5] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2012, **2012**(5), 17.

[6] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2012, **2012**(7-8), 16.

[7] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2012, **2012**(10), 16.

[8] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2012, **2012**(11), 16–17.

[9] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(1), 16.

[10] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(2), 16–17.

[11] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(3), 16.

[12] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(5), 17.

[13] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(7-8), 16–17.

[14] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(9), 17.

[15] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(11), 17.

[16] JOURA, Jiří. Třebíčské ulice. *Třebíčský zpravodaj*. 2013, **2013**(12), 16.

Internetové zdroje

[1] Historie města. *Třebíč* [online]. Jihlava: WEBHOUSE [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: <https://www.trebic.cz/historie-mesta/ms-30137/p1=30137>

[2] Památky UNESCO: Historie židovského osídlení v Třebíči. *MKS Třebíč: Městské kulturní středisko* [online]. © MKS Třebíč [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://www.mkstrebic.cz/pamatky/zidovska-ctvrt/>

[3] ŘÍHOVÁ, Ivana. Náměstí Rabína Ingbera. V Třebíči budou nové adresy. *Třebíčský deník* [online]. © VLTAVA LABE MEDIA, 22.11.2017 [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: https://trebicky.denik.cz/zpravy_region/namesti-rabina-ingbera-v-trebeci-budou-nove-adresy-20171122.html

[4] Třebíč – město památek UNESCO: Židovská čtvrť. *Třebíč* [online]. Jihlava: WEBHOUSE [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://www.trebic.cz/trebic-mesto-pamatek-unesco/ms-30090/p1=30090>

[5] SINGR, Martin. Před třiceti lety města přepisovala své mapy. *Jihlavský deník* [online]. Praha: © VLTAVA LABE MEDIA, 1.3.2020 [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: https://jihlavsky.denik.cz/zpravy_region/pred-triceti-lety-mesta-prepisovala-sve-mapy-20200301.html

[6] VONDRÁK, František. V roce 1991 mizely z Třebíče sochy a měnily se názvy ulic. *Třebíčský deník* [online]. Praha: © VLTAVA LABE MEDIA, 20.11.2014 [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: https://trebicky.denik.cz/zpravy_region/v-roce-1991-mizely-z-trebeci-sochy-a-menily-se-nazvy-ulic-20141118.html

[7] Zaniklá ves Mstěnice. *Hrotovice: Oficiální web města* [online]. Jihlava: WEBHOUSE [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.hrotovice.cz/zanikla-ves-mstenice/ms-31830/p1=31830>

[8] Z historie. *Hrotovice: Oficiální web města* [online]. Jihlava: WEBHOUSE [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.hrotovice.cz/z-historie/ms-31849/p1=31849>

Mapy

[1] I. vojenské mapování. © *1st Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. 1764–1768, 1780–1783, grafické měřítko [cca 1:28 800], 618 × 408 mm* [online]. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. ©

Ministerstvo životního prostředí ČR [cit. 2020-05-02]. Dostupné z:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm

[2] II. vojenské mapování. © *2st Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna*. 1836–1840, grafické měřítko [cca 1: 28 800], 527 × 527 mm. [online]. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR [cit. 2020-05-02]. Dostupné z:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm

[3] III. vojenské mapování. © *3st Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna*. 1869–1885, grafické měřítko [cca 1: 25 000] [online]. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně. © Ministerstvo životního prostředí ČR [cit. 2020-05-02]. Dostupné z:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm

[4] Historické mapy města Třebíče. *Třebíč* [online]. Jihlava: WEBHOUSE [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <http://gis.trebic.cz/ags/historie/>

[5] MÜLLER, Johann Christoph. *Tabula generalis marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit*. Mědirytina, 1716, grafické měřítko [cca 1:180 000], 974x1374 mm. Mapový obsah ryl brněnský rytec Jan Kryštof Leidig. [online]. © Historický ústav [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=mul

[6] Státní okresní archiv Třebíč, archiv městečka Hrotovice, inv. č. 136. Indikační skica z roku 1836.

[7] Státní okresní archiv Třebíč, archiv městečka Hrotovice, inv. č. 136. Mapa hrotovických pozemků 1894.

[8] Státní okresní archiv Třebíč. Indikační skica Třebíče z roku 1835.

Rozhovor

[1] Téma: Hrotovice a jejich toponomastické názvy. Informace poskytl Mgr. Jan KNOTEK, ředitel Muzea Hrotovicka. Hrotovice 14.3.2020.